

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka a literatury

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Lubica Omastová

Obrys Thomase Bernharda

(interpretace cyklu autobiografických novel)

Olomouc 2012

Vedoucí práce: Doc. Mgr. Igor Fic, Dr.

Poděkování

Děkuji Doc. Mgr. Igoru Ficovi, Dr., za odborné vedení práce, poskytování rad a ochotu při konzultacích, ale i přátelům, kteří se mnou sdíleli své dojmy z vlastních životních zkušeností souvisejících s tématem práce.

Prohlášení autora

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 22. června 2012

.....
vlastnoruční podpis

OBSAH

ÚVOD	5
1 BIOGRAFIE, DÍLO A LITERÁRNĚ – HISTORICKÝ KONTEXT	6
2 OBRYŠ JEDNOHO ŽIVOTA	22
2. 1 PŘÍČINA.....	25
2. 2 SKLEP.....	33
2. 3 DECH.....	40
2. 4 CHLAD.....	45
2. 5 DÍTĚ.....	50
ZÁVĚR	54
Resumé.....	55
Summary	56
POUŽITÁ LITERATURA.....	57
Internetové zdroje.....	59
SEZNAM PŘÍLOH.....	60

ÚVOD

Mé první setkání s Thomasem Bernhardem bylo zcela náhodné, vůbec jsem nevěděla, o koho se jedná a neznala jsem ani jeho práci. Byla to povídka *Ano*, která mě absolutně šokovala. Překvapil mě svým netradičním stylem vyprávění, který navozoval zvláště ponurou atmosféru, a schopností naprosto nečekaně vypointovat příběh. Zaujal mě obyčejný název, který se skládal z prosté částice *Ano*, a svým obsahem ve mně vyvolával plno otázek. Odpověď byla více než zajímavá, a proto jsem se uchýlila k myšlence, že tohoto člověka musím poznat blíže.

Výhoda mého záměru spočívá v tom, že Thomas Bernhard měl tak komplikovaný život, že se rozhodl napsat cyklus pěti autobiografických novel, který v českém jazyce nazýváme *Obrys jednoho života*. Odtud pochází parafráze z názvu diplomové práce, *Obrys Thomase Bernharda*. Bernhard se ve svých několika málo rozhovorech, které nerad poskytoval, vyjádřil, že se mu autobiografie jako literární forma příčí a své novely rozhodně nenapsal, aby se z nich vytvořil obsah korespondující pouze s jeho osobou. Proto tu vyvstává otázka, zda dal světu svými pěti novelami poznat nejen sám sebe, ale i rakouského člověka a obecně lidstvo se všemi jeho nešvary.

V diplomové práci jsem vycházela především ze studií, které se věnují problematice Bernhardových děl i jeho života. Cenným pramenem jsou vzpomínky nejbližších přátel apříbuzných spisovatele. K celkovému uchopení Bernhardova světa přispěly značnou měrou jeho rozhovory s novináři.

Cílem této práce je poohlédnout se po životě a díle jednoho z nejkontroverznějších rakouských spisovatelů a dramatiků 20. století, Thomase Bernharda. Svou prací provokoval, byl příčinou mnoha skandálů a ve své zemi byl neoblíbený. Sám se nikdy netajil svými nechvalnými názory, jak na svět, tak hlavně na svou rodnou zem.

Za svůj život se mu v literárním světě podařilo nevědomky zapsat jako neblaze proslulému buřiči a misantropovi. Stvořil tak ‚bernhardovský mýtus‘, který doposud nebyl prozkoumán.

1 BIOGRAFIE, DÍLO A LITERÁRNĚ – HISTORICKÝ KONTEXT

Při zpracování této kapitoly se vycházelo především z knihy Joachima Hoella, který podrobně zpracovává život a dílo Thomase Bernharda.

Thomas Bernhard se narodil dne 9. února roku 1931 ve 20.45 v nizozemském Heerlenu. Den po porodu bylo dítě pokřtěno jménem Thomas Nicolaas. Byl nemanželským dítětem a jeho otec, truhlářský tovaryš Alois Zuckerstätter od rodiny brzy po jeho narození odešel. Matka Herta Bernhardová se s touto hanbou nikdy nevyrovnala a celý život ji těžce nesla. Živila se jako kuchařka a služka.

První měsíce po narození strávil v pečovatelských domech, protože matka pracovala, aby vydělala peníze i pro své rodiče v Rakousku. K nim pak Thomase poslala a vrátila se do Rakouska až v květnu roku 1932. Odtud vycházejí Bernhardovy pocity osamělosti, které se nezdá objevují i v jeho díle. Sám o svém spisovatelském stylu tvrdil, že v jeho poetice se vyskytuje tzv. dvojí psaní: „*Samota, odloučení a nepřítomnost na jedné straně a pokračující nedůvěra na straně druhé, která vyplynula ze samoty, odloučení, nepřítomnosti. A to už v době, kdy jsem byl ještě dítě.*“¹

Svým dílem se snažil reflektovat chyby člověka 20. století a upozornit na to, co k těmto poruchám vede. A to hlavně proto, že on sám ve svém původu viděl hlavně existenci války a nemoci. Není to však tak, že by se v těchto pocitech vyžíval. Tyto mezní prožitky překonává vůlí k přežití a komikou. Bernhard o svém životě, díle i životní filosofii napsal mnoho. Velmi cenné jsou životopisné rozhovory *Tři dny* (1970), které natočil jako dialog sám se sebou. Odtud tedy texty laděné jako spisovatelova osobní zpověď.

Nenávist k otci vždy stála proti lásce k synovi. Bernhard přiznal, že ještě v dospělosti ho toto vědomí velmi tížilo. Bernhardův otec měl prý ještě dalších pět dětí, o kterých jeho zhrzená matka říkala: „*stejně kreatury jako jsi ty.*“² Pravdou je, že Zuckerstätter měl pak již pouze jedinou dceru a ta se o svém slavném nevlastním bratrovi dozvěděla den po jeho pohřbu.

Jak už bylo naznačeno, Bernhardovi jeho život poskytoval obrovskou škálu prožitků a dojmů. Dětství měl přinejmenším zajímavé, a proto se z něj stalo jedno z jeho hlavních spisovatelských témat. Zkoumání dětství pro něj znamenalo totéž jako zkoumání příčin, příčin všeho. Naštěstí měl jako chlapec aspoň trochu štěstí a našel přítele a zároveň i učitele. Byl to

---

¹ HOELL, J. *Thomas Bernhard. Portrét spisovatele a dramatika*. 1. vyd. Praha: Prostor, 2004. s. 10 - 11.

² Tamtéž, s. 15.

dědeček z matčiny strany, spisovatel Johannes Freumbichler. Výraznou zmínku o něm můžeme nalézt v jedné z Bernhardových autobiografických novel *Dech – Jedno rozhodnutí*. Přes svou nadměrnou spisovatelskou činnost se J. Freumbichlerovi úspěch vyhýbal a musel si pro neustálé ekonomické obtíže přivydělávat jako písař, zapisovatel a dokonce i odklízeč sněhu.³ (viz příloha č. 1)

Už od Bernhardova raného dětství spolu chodili na dlouhé toulky přírodou, kdy měl malý Thomas naprostý zákaz mluvení. Mlčení umožňovalo oběma nerušené vnímání okolních podnětů. (viz příloha č. 2) Tyto procházky byly pro Bernharda velkým objevováním, rozjímáním, ve kterém nacházel aspoň střípky pocitu štěstí. Vše se změnilo, když se matka provdala za kadeřnického pomocníka Emila Fabjana. Přestěhovali se do Traunsteinu v Bavorsku.

Teprve nyní pro Bernharda nastaly těžké časy. Přestěhováním ztratil přímý kontakt se svým dědečkem a v návaznosti na to i jakoukoliv chuť do učení. Jako přivandrovalec do Německa byl ve škole oceňován jako outsider. Sám říká: „*Roztřesený jsem šel do školy, s pláčem jsem se vracel.*“⁴ Nakonec se dostal do uzavřeného kruhu. Matka ho zavírala a bila, aby se učil, později začal chodit za školu a lhal rodičům, čímž jen vystupňoval své trápení. V tomto období jej poprvé napadlo, že skoncuje se životem. Provaz se prý však přetrhl. Bylo mu pouhých 7 let. Ve stejném roce, 1938, proběhl anšlus Rakouska, o kterém Bernhard píše ve své hře *Náměstí hrdinů – oběť nacismu nebo přisluhovač*.

V roce 1939 musel vstoupit do Jungvolku, předstupně Hitlerjungend. Překvapivě se mu zde dostalo uznání za jeho vynikající běžecké výkony. Averzi k učitelské tyranii, kterou v něm jeho dědeček podněcoval, to nezastínilo a hlavně skrze tento postoj byl poslán do penzionátu, národněsocialistického domova (podzim 1941). Ve skutečnosti se jednalo o domov pro těžce vychovatelné děti, neboť jeho matka měla neustále nutkání nazývat své dítě „kazisvět“ a „počůránek“. Po čase se vychovatelé přestali ovládat a začali své schovance šikanovat. U Bernharda šlo o veřejné vystavení jeho zažloutlého prostěradla se jmenovkou v jídelně. Pomočoval se až do svých 10 let.

V roce 1942 si přivydělával jako zvoník kostelníka. Za jeden umíráček dostal 5 feniků. „*Stále jsem neměl dost těch, kteří umírali.*“⁵ Až teprve po chvíli poznal hroznou tvář války,

---

³ Příjmení Bernhard pochází od babičky Anny Bernhardové. Svatba s Dědečkem J. Freumbichlerem byla až roku 1938.

⁴ BERNHARD, T., *Obrys jednoho života*. 2.vyd. Praha: Mladá fronta, 2008. S. 348.

⁵ HOELL, J. *Thomas Bernhard. Portrét spisovatele a dramatika*. 1. vyd. Praha: Prostor, 2004. s. 34.

kdy doběhl k sestřelenému letadlu a uviděl zohavené mrtvolky. V srpnu 1945 se pokusil o druhou sebevraždu. Podle Bernharda je za takovéto fatální účinky na dítě zodpovědný vzdělávací systém a stát, který stanovuje „omšelou učební látku jakožto nemoc ducha“.⁶ Na těchto názorech nese velký podíl Bernhardův dědeček, který vzdělávací systém pomlouval neustále a o učitelích mluvil jako o idiotech. Bernhard to nazval dědečkovým projektem *ANTIVÝCHOVA*. K útrapám ve škole se navíc přidaly hrůzy války. Salcburk byl neustále bombardován a vyučování tak bylo velmi často přerušováno schováváním se v protiletdeckých krytech.

V polovině roku 1946 se celá rodina přestěhovala do Salcburku, protože přijala rakouské občanství a z toho důvodu se museli do čtrnácti dnů vrátit do Rakouska. Rodinu živil Bernhardův poručník Emil Fabjan. Z jeho nuzného příjmu to bylo velmi komplikované a Bernhard byl nucen udělat jisté změny. Bezpochyby i proto, že prospěch ve škole se stále nelepšil. Následkem toho nastoupil do učení k obchodníkovi Karlu Podlahovi v jedné chudinské čtvrti. Bernhard o tomto období říká, že bylo nejdůležitější částí jeho života. Dědeček tímto rozhodnutím nebyl dvakrát nadšen, protože ve svém vnukovi již od raného dětství viděl velký umělecký talent. Dokládají to i housle, které dostal k pátým narozeninám. Přes nedostatek financí byl dědečkem poslán na hodiny hry na housle, malování a angličtiny. Celý tento vzdělávací program ztroskotal. Zprvce měl o tato odvětví Bernhard pramalý zájem, a zadruhé housle byly za války zničeny, malířský stojan rozbit a učitelka angličtiny zahynula při náletu. Díky tomuto všemu se Bernhard rozhodl pro ‚cestu opačným směrem‘.

Jednalo se o suterénní obchod, a proto dostal pracovní název *Sklep*. Což je i chronologicky Bernhardova třetí autobiografická novela s podtitulem *Únik*. Umožňovalo mu to se odvrátit od dosavadního života a utéci od rodiny a nemožného vzdělávacího systému.

Karl Podlaha se stal pro Bernharda druhým učitelem, i přesto, že byl povahově naprostým protipólem dědečka Freumbichlera. U něj měl duchovní a filozofické zázemí, kdežto u obchodníka nalézal program ‚absolutní reality‘. Dědeček ho učil být sám a Podlaha vycházet s druhými. Ve sklepe se cítil konečně šťastný, protože zde vykonával namáhavou fyzickou práci, která mu ulevila na duchu. Dědeček využil dobrého duševního rozpoložení svého vnuka a našel pro něj učitelku zpěvu. Současně se věnoval i hudební teorii a našel tak přirozenou rovnováhu mezi prací a vzděláváním se.

V říjnu 1948 se Bernhard nachladil při skládání nákladu brambor za hustého sněžení a přivodil si chřipku, jež měla pro zdraví mladého učeně fatální následky a zapříčinila jeho

---

⁶ Tamtéž, s. 37.

špatný zdravotní stav, který jej pronásledoval až dokonce života. V důsledku nedolčené chřipky se u Bernharda rozbujel zápal plic. V této době onemocněl i dědeček. Oba byli převezeni do Salcburské Zemské nemocnice. Soukromou výpověď o těchto nelehkých časech Bernhard sepsal ve své další autobiografické novele *Dech – Jedno rozhodnutí*. Navzdory tomu, že jako dítě se pokusil dvakrát o sebevraždu, se v těchto chvílích rozhodl pro život. Jeho katastrofální zdravotní stav jej dostal až do pokoje smrti, ze kterého jako jeden z mála vyšel po svých. Celý život se pak trápil s chorobami plic. Následovaly mnohaleté pobyty v nemocnicích a sanatoriích.

Učňovská léta dala Bernhardovi hodně zkušeností, protože se zde setkal s takzvanými prostými lidmi a okrajem společnosti. Přes nevalné zdraví je přáteli a známými popisován jako otevřený a upřímný člověk se smyslem pro humor.

Díky těmto nemilým zkušenostem v nemocnici se stala smrt a nemoc základními tématy Bernhardova díla. V *Příčině* se dokonce vyslovil, že pokud spisovatel nenavštíví nemocnici, uchýlí se k banalitám a k povrchnosti. Bernhardův předchůdce v této myšlence, básník Novalis, věřil, že nemoc je ‚absolutní pud k završení‘, tedy katarzí, která člověka povznese a básník se stane jakýmsi ‚transcendentálním lékařem‘. Člověk musí pochopit, že nemá jinou možnost než dostat se až na samé dno existence, a teprve potom se stane způsobilým psát jako čistý, tak trochu ničím nepolíbený básník.

Dne 9. 2. 1949, kdy měl Bernhard narozeniny, zemřel jeho dědeček. Aby mu tato zpráva nepřitížila při zotavování, rodina se před ním rozhodla tuto zprávu zatajit. Až o pár dní později se z novinového nekrologu dozvěděl, že lékaři špatně diagnostikovali otravu krve. Mylně ji zaměnili za nádor v břišní oblasti, který měl způsobovat ucpaný měchýř, jímž Freumbichler trpěl. Nutno dodat, že tato ztráta byla katastrofou nejen pro jeho vnuka. Bernhardova matka, Herta Fabjanová, prý po otcově smrti ztratila smysl k životu.

Za to Bernhard se posléze ze smutku vzpamatoval a o následující době mluví jako o dalším narození a ‚druhé existenci‘, neboť Freumbichlerova osobnost byla sice velmi inspirativní, ale zároveň i utiskující.

Na dolčení byl Bernhard poslán do zotavovny, Zemské nemocnice v Großmain, bývalém hotelu, z důvodu příznivého klimatu. Bohužel to byla hlavně zotavovna pro nemocné s tuberkulózou, a to otevřeného (agresivního) typu. V *Dechu* se netají svou záští k lékařům a obviňuje toto místo za rozbušení tuberkulózy u něho samotného. Dle chorobopisu je však jasné, že nemoc vznikla volně z jeho silného nachlazení a k žádnému pochybení tedy nedošlo. Před nástupem do plicního sanatoria Grafenhof v solnohradském St. Veitu v Pongau strávil tři

měsíce doma s rodinou. Bohužel Bernhardově matce diagnostikovali rakovinu dělohy v pokročilém stádiu a lékaři po chirurgickém zákroku nedali rodině žádnou naději na uzdravení. Společné hoře dalo matce a synovi sílu najít stejnou řeč. V dlouhých hovorech u matčina lože se Thomas s matkou, v jejich *nenávislné lásce*, usmířili. (viz příloha č. 3)

V sanatoriu Grafen Hof se Bernhard musel potýkat s velmi neutěšenými podmínkami. Jednalo se o dvanáctilůžkové pokoje se sociálně slabšími. Hygienické zázemí bylo velmi špatné. Všechno popisuje v předposlední autobiografické novele *Chlad. Izolace*. Drahých léků byl nedostatek, takže léčba spočívala pouze v ležení na lůžku nebo venku na slunci, protože místní počasí bylo k nemocným tuberkulózou velmi přívětivé.

Naštěstí si Bernhard vcelku brzy našel v Grafen Hofu celoživotního přítele. První krok udělal on sám. Šlo o nesmělý lístek na polštáři kapelníka Rudolfa Brändla, kde ho Bernhard s veškerou úctou žádal o přátelství. Slyšel Brändla hrát v kapli na varhany a ihned jej napadlo, že by spolu mohli sdílet společnou vášeň k hudbě. Vzájemně si vyplnili dlouhé nudné chvíle v léčebně a dali se na vyučování. Brändle dával Bernhardovi hodiny harmonie, vzdělával ho v hudebních formách a italštině. Později se Brändle nechal slyšet, že Bernhard, ačkoliv vždy zapálený, byl velmi nesoustředěný a jeho výuka vyžadovala velkou dávku trpělivosti.

Sám se vzdělával na poli literatury. Nechával si posílat knihy z dědečkovy knihovny, ve které objevil všechny důležité velikány a pro něj osobně důležité spisovatele. V tomto směru označuje Grafen Hof jako své literární probuzení. V souvislosti s tím začal být i sám literárně činný a produkoval stovky básní.

V únoru 1950 je Bernhard propuštěn, protože lékaři se domnívají, že je vyléčen. Později se musel vrátit, protože u něj byl zjištěn onen otevřený typ tuberkulózy. Prodělal několik zákroků na zlepšení funkce plic. V krátké pauze mezi „uvězněními“ v Grafen Hofu stihl publikovat v novinách své první příspěvky pod pseudonymem Thomas Fabjan. Hned druhý věnoval památce svého dědečka. V podstatě chtěl poukázat na rozhořčení nad jeho zanedbaným hrobem. (viz příloha č. 4)

V Grafen Hofu ho naštěstí opět čekal jeho přítel a výuka hudby. Nejvíce se věnovali Bernhardovu neškolenému barytonovému hlasu. Podle Brändla měl velký talent a skvělé hudební instinkt. Při hodině zpěvu se seznámil s Hedwigou Stavianicekovou, která se brzy stala důležitým člověkem jeho života.

Téhož roku na podzim zemřela Herta Fabjanová na následky způsobené rakovinou. O úmrtí matky se opět dozvěděl z novinového článku. Ve svém žalu se Bernhard dostal až k tragikomickému chování a z pohřbu své matky musel odejít kvůli záchvatu křečovitého

smíchu. Přítel Brändl se k této epizodě vyjádřil: „*Smích a pláč byly pro něho zaměnitelné, často jsme zažili, že se smál něčemu, co vlastně bylo k pláči.*“⁷ Žal překonal psaním básní. První veřejný úspěch zaznamenal při čtení o Vánocích roku 1950. Brändl dokonce několik Bernhadových básní zhudebnil.

Osudová kniha pro Bernhardovu spisovatelskou dráhu i existenciální poučení byli Dostojevského *Běsi*, které mu dal Brändl k přečtení. Znamenalo to pro něj osvobození od svých „zlých“ součástí, které nyní mohl s poklidem přijmout. Život je životem pouze, když se snoubí s utrpením a strachem. Bernhard ani doposud nic jiného neznal, a tak mohl konečně se svým zoufalstvím začít bojovat. Na přelomu roku, v lednu 1951, byl propuštěn znovu jako „zdravý“. Jedinou větší starostí nyní bylo, zda se stane pěvcem či spisovatelem.

Následující rok strávili s Brändlem v Salcburku neustálým protahováním prázdnin. Chodili na procházky, navštěvovali koncerty a jezdili do okolí na výlety. Díky hodinám u varhanice Anny Jankaové se znovu setkává s Hedwigou Stavianicekovou a rázem jsou z nich nerozluční přátelé.

Po tragických neštěstích v Bernardově životě se tato o sedmatřicet let starší žena stává Thomasovi přítelkyní a mentorkou. Byla to finančně zajištěná ovdovělá žena, která po celý zbytek života podporovala jeho uměleckou kariéru. Seznámila jej s mnoha důležitými lidmi z oboru, vytvořila mu kontakty a vycestovala s ním například do Itálie a tehdejší Jugoslávie. Jejich vztah byl velmi zvláštní. Na cestách se označoval za „nosiče kufrů“ a cizím lidem svou přítelkyni představoval jako svou tetu. Možná díky věkovému rozdílu jedná Stavianiceková s Thomasem často hrubým despotickým stylem. On ji naproti tomu často před ostatními pokořoval. Svou opravdovou úctu k ní vyjádří až později, např. v próze *Wittgensteinův synovec* nebo románu *Starí mistři*.

V roce 1951 započal Bernhard dráhu žurnalisty. Pozvání do redakce dostal díky své tetě, která pořádala hostinu k příležitosti odhalování pamětní desky na domě Johannese Freumbihlera. Několika přítomným novinářům se zmínila, že Thomas je Freumbichlerův vnuk a rázem na to hned dostla nabídku na externí spolupráci. Druhý den ráno se dostavil do redakce Carl Zuckmayera novin *Demokratisches Volkxblatt* a začala mu novinářská škola.

Díky svým kořenům se v branži chytil velmi rychle. Během tří let napsal mnoho příspěvků, z toho byla asi polovina soudniček. Tato rubrika Bernhardovi velmi seděla. Spojoval v ní skutečnost s fikcí a mohl využít i svou humornou stránku. (viz příloha č. 5) Sám

---

⁷ Tamtéž, s. 51.

říká, že právě zde položil své pevné spisovatelské základy a získal velkou škálu zkušeností a dostalo se mu povědomí o sociální a politické situaci.

Američané si pro své okupační posádky vybrali Salcburk jako sídelní město. Zůstali zde až do roku 1955. Bernhard se mnohokrát i ve svých člancích vyjádřil o neblahém americkém vlivu na místní společnost. Stále více se věnoval rubrikám o kultuře a popularizaci dědečkova díla. Jeho recenze se více než kritice spíše podobají fejetonům. S tím souvisí i první žaloba, které čelil. Jednalo se o nactiutržení Zemského divadla, které Bernhard obvinil z diletantismu. Nechal se slyšet, že jestli bude divadlo neustále pokračovat ve svém cirkusačení s operetami, může se rovnou zítra zavřít.

V prosinci 1954 odešel z *Demokratisches Volksblatt*, protože odmítl vstoupit do Socialistické strany Rakouska. Moc velká rána to pro něj nebyla, neboť už nabyt solidního spisovatelského sebevědomí. Sepsal již krátké prózy *Události* (1957) a *Imitátor hlasů* (1978). Nyní už byl pevně rozhodnut stát se spisovatelem. První povídka se jmenovala *Sedm jedlí, které znamenají svět*, v roce 1953 následuje známější povídka *Šílená Magdalena* (viz příloha č. 6) a soubor povídek *Velký, nepochopitelný hlad*. Magdalena je považována za souhrn všech Bernhardových ústředních témat. Na několika málo stánkách vypráví o lidské nenávisti, snaze opustit vlast a zbavit se majetku, který přikovává. Hlavní znak celého Bernhardova díla je ten, že se mu toto osvobození od ‚komplexu původu‘ nikdy nezdaří.⁸

Soubory povídek vydal nakonec ve sborníku *Stimmen der Gegenwart* (česky *Hlasy přítomnosti*, které redigoval Hans Weigel. Kolem sborníku se sdružovala velká skupina mnoha umělců. Pravidelně se scházeli ve vídeňské kavárně Raimund. V roce 1956 se ve sborníku objevil Bernhardův *Pasáček vepřů*, zatím nejdelší povídka o muži, který vykrmuje prase, aby z něj na Velký pátek něco profitoval. Bohužel ve zvířeti spatřil svou vlastní animálnost a hrůzostrašnost a umlátí jej k smrti. V den svátku musí být zvíře spáleno a myšlenky na peníze mohou být definitivně pohřbeny. Zubožený venkovan chce spáchat sebevraždu, ale v poslední chvíli jej zachrání Ježíš Kristus. Motivy křesťanství se u Bernharda objevují v raném období velmi často, hlavně v básních.

Navzdory tomu, že Bernhardovi chybí maturita, začíná v říjnu 1955 studovat herectví na Mozarteu. Nájem i školné platí Hedwig Stavianiceková. O dva roky později 16. června úspěšně vykonal absolventskou zkoušku z oboru režie. Během studií si našel další ženu svého života, mladou studentku hry na klavír, Ingrid Bülaovou.

---

⁸ Tamtéž, s. 60.

Následuje období produkování básnických sbírek. *Salcburské sonety* nebyly vydány z rozhodnutí spolkové země. V roce 1957 se už Bernhardovi podařilo sehnat finanční podporu a vydat oficiálně svou první knihu, sbírku básní, *Na zemi a v pekle*. (viz příloha č. 7) Po té ji následují sbírky *In hora mores* a *Pod okovy měsíce* (1958). V českém nakladatelství Prostor byly obě sbírky vydány pod společným názvem *Soumrak duší* v roce 2001. Díky nim konečně Bernhard nastoupil do povědomí lidí nejen jako žurnalista. Poezii se věnuje přibližně až do roku 1961. Během let se jeho jazyk vyvíjí a stává se střídmějším, více zakódovaným a tudíž jazykem moderní poezie. V pozdějších letech si skoro jako všichni prozaikové svých básní a prvotin váží pomálu. Dokonce je nazývá šmejdem.

Ve sbírce *Pod okovy měsíce* mění své nazírání na existencialismus. Zřejmým východiskem je smrt, která tím narušuje veškeré náboženské pojetí smyslu života. Doposud pokládal život za smysluplný, i přes jeho trýznivou atmosféru. Nyní svůj pohled změnil a na svět se dívá novým pohledem. Jistotu nachází ve své práci a umění povyšuje na smysl svého života vykonávající funkci religiózních jistot. Někoho může takové myšlení zlomit, někoho naopak osvobodit.

Konečně si začal trochu užívat života a vést bohémský život. Navštěvoval koncerty a divadla. Jeho oblíbenci se stali Samuel Beckett a Eugène Ionesco. V druhé polovině padesátých let se Bernhard často vyskytoval na venkovském sídle svého přítele avantgardního skladatele Gerharda Lampersberga a jeho ženy v Korutanech. Scházelo se zde i mnoho jiných umělců a večer se konaly večírky. Ve spolupráci s přítelem napsali *růže pustiny. pět vět pro balet, hlasy a orchestr* (1959). Bernhard k nim přispěl svým libretem. Další texty k operám jsou například *Zahradní hra* a *Hlavy*. V červenci roku 1960 se konala premiéra opery *Hlavy* a jednoaktovky *Vybájená, Róza a Jaro*. V jednom z vídeňských deníků se objevila odmítavá recenze a Bernhard rázem popřel svou účast na tvorbě tohoto představení. Toto a mnoho jiných neshod zapříčinilo rozkol ve tříletém přátelství s Lampersbergem. Nadále byli v kontaktu, ale už jen sporadicky.

O období se skladatelem a ve společnosti umělců píše román *Mýcení. Rozčilení* (1984). Skrze postavu vypravěče ostře napadá celou uměleckou společnost a jejich zpronevěru vyšším ideálům. Obzvláště haní umělce, kteří své umění nyní podbízejí státu. Sám přiznává, že není o nic lepší než ti, které soudí. Aby byla umělecká existence v rovnováze a neovlivňována, muselo by být osvobození od autorit naprosto radikální.

Za *Mýcení* podal Lampersberg na Bernharda žalobu a všechny výtisky byli policií staženy z pultů knihkupectví. V únoru 1985 byla žaloba stažena, protože román byl založen

více na fikci než na skutečnosti. Bernharda však celá kauza rozčílila natolik, že zakázal vydávání všech svých knih v Rakousku. Po mimosoudním vyrovnání s bývalým přítelem toto rozhodnutí prozatím odvolal. Skandál, který vyvolala poslední hra *Náměstí hrdinů*, přesvědčil spisovatele, že v závěti tento příkaz uvedl zpět v platnost.

„*Celý svět sloužící jen jako rekvizita pro potřeby tragické domýšlivosti: v tom tkví kvintesence lyrické i jiné produkce Thomase Bernharda.*“⁹ Tak zněl posudek Ludwiga von Fickera k básnické sbírce jménem *Mráz*, která díky tomuto soudu nikdy nevyšla. Jednotlivé básně se místy objevovaly v časopisu *Wort in der Zeit*. Důvod spočíval ve změně autorovy lyriky. Už to nebyla oduševnělá krása domova hledající Boha, ale moderní svobodný duch. Bernhard pochopil, že poezií svět nedobude a vrhl se na psaní románů. Díky tomu vznikl *Mráz* v próze, a to za pouhých sedm týdnů.

Dlouho nevěděl, jestli bude mít román úspěch. Z finanční nejistoty a touhy po dobrodružství si začal plánovat cestu do Ghany v Africe, kde měl v plánu zapojit se do humanitární pomoci. Ze zdravotních důvodů i velkého úspěchu románu se této cesty nakonec neúčastnil. Ke kladnému přijetí hodně přispěla více než kladná recenze dávného přítele a šéfa Carla Zuckmayera.

Hlavními postavami románu je mladý student medicíny a malíř Strauch (předobrazem je malíř Rudolf Holz), jehož má medik vyšetřit. Po osmadvaceti dnech společného soužití a lékařského pozorování je nucen student z horské vesnice utéci, jinak by byl pohlcen malířovým šílenstvím. Tento pud sebezáchovy je u Bernharda velmi častý. Postava se sebezpotvrzuje a uniká ovlivnění ztroskotancem. Bláznovství v malířových monologích nezná hranic a dává tak čtenáři nesčetně interpretací. Odtud se Bernhard opírá o mnohoznačnost a typ otevřených uměleckých děl.

Dalším románem je *Rozrušení* (1967). Společně s *Mrazem* patří do tzv. „antiheimatrománu“, česky antivlastenecké literatury. Společné všem Bernhardovým textům je hlavně to, že rakouské téma je jen předobrazem pro záležitosti celého světa. V roce 1964 získal *Mráz* Cenu Julia Campeho. Za finanční odměnu si Bernhard pořídil první auto.

V Jugoslávii napsal za dohledu své mecenášky Stavianicekové druhý román *Amras* (1964), v češtině vyšel ve svazku *Tři novely* (2000). Nacházíme tu první zmínku o rozdělení rozumu na dvě poloviny a pronikání do temných zákoutí lidské existence. V případě *Amrasu* jsou to dva bratři se sebevražednými sklony. Ony dva protipóly zastupuje každý z bratrů; na jedné straně umělec, na druhé straně přírodovědec.

---

⁹ Tamtéž, s. 78.

Na konci roku 1964 dostal Bernhard za *Mráz* Literární cenu města Brém. Obdržel za ni 10 000 marek. Díky tomu si mohl pořídit starou usedlost v Ohlsdorfu v Horním Rakousku. Dům potřeboval rozsáhlou rekonstrukci, ale Bernhard to vítal, neboť mu tak vznikla přirozená rovnováha mezi psaním a stavebními pracemi, na kterou byl zvyklý už za svých učňovských let. Po mnoha letech a vysoké finanční injekce byla usedlost dokončena. Mnoho návštěvníku o ní později tvrdí, že je architektonickým skvostem venkovské aristokracie. Ještě za Bernhardova života byl dům změněn na muzeum.

Od doby kdy se stal Bernhard majitelem domu, se v jeho díle často objevují bohatí majitelé domů, kteří se díky svému bohatství nemusí starat o existenciální zajištění, ale zcela se soustředí jen a jen na sebe. V souvislosti s tím i odmítá samoúčelnost vzdělání. Jedná se především o román *Rozrušení*, novelu *Ungenach* (1969) a román *Vyhlazení* (1986). Poslední román celé téma povyšuje až do krajnosti. Motivy zděděného majetku symbolizují předání Rakouska a jeho kultury, které si nemůžeme sami vybrat. Dědicové čelí rodinné historii, která je i historií onoho státu.

Dalším ústředním tématem v Bernhardově díle je motiv budování. Román *Korektura* (1975) je čistě dílem o architektuře. Nutno dodat, že stavby, o kterých Bernhard píše, skutečně existují. Ačkoliv je více popisována vnitřní krajina postav, jejich místa pobytu vypovídají a stavu ducha. Pro postavu se stávají jejím ‚žalářem myšlení‘. Odloučení a náhled do sebe sama nakonec ve většině vyvolá šilenství. Izolací od světa ukazuje Bernhard nebezpečí umělecké existence. Sám tuto hrozbu překonává zásadou být aspoň jednou denně na chvíli mezi lidmi.

Ze zájmu o nemovitosti se Bernhard spřátelil s makléřem Karlem Ignazem Hennemairem. Procestovali spolu celé Rakousko. Z Karlova smyslu pro obchodování se Bernhard lecčemu přiučil a vyžil to při jednáních s nakladatelstvími a divadly. Tento vztah trval skoro deset let. Skončil po té, co údajně Karl zneužil Bernhardovu důvěru. Po čtrnácti letech se spisovatel formou novely *Ano* pokusí o usmíření, ale Karl je neoblomný. Je v ní předobrazem realitního makléře Moritze, který vypravěč označuje za svého životního zachránce.

Období strávené s makléřem Karlem je popsáno i v románu *Rozrušení* (1967). Důležitou částí je pasáž o návštěvě u lékaře, kde Bernhard stejně jako v *Mrazu* rozvíjí své úvahy o spojitosti mezi nemocí těla a ducha. Nemocné tělo svou chorobu dříve či později přenesení na mysl. Nemoci a s nimi spojená slabomyslnost se u Bernharda slučuje s prostředím.

V roce 1968 obdržel Malou rakouskou státní cenu a Cenu Antona Wildgana. Jeho spisovatelské postavení bylo definitivně potvrzeno. Z výše uvedeného víme, že se netajil svým negativním postojem ke státu a jeho zřízení. Při předávání státní ceny se rozhodl neschovávat a jeho děkovná řeč způsobila obrovský skandál. „*Není co chválit, není co proklínat, není na co si stěžovat, ale mnohé je směšné; všechno je směšné, pomyslíme-li na smrt. ... Doba je slabomyslná, démonické v nás je doživotním vlasteneckým žalářem, v němž se prvky hlouposti a bezohlednosti staly každodenní tělesnou potřebou. Stát a národ jsou výplody fantazie – jeden navždy odsouzen k selhání a druhý k potupě a slabomyslnosti ... Jsme Rakušané, jsme apatičtí; představujeme život jako ohavný nezájem o život.*“¹⁰

Ze strachu z dalšího nepříjemného projevu mu již další ceny zaslali pouze poštou. V roce 1970 ve stejném stylu přijme Büchnerovu cenu a o dva roky později Grillpazerovu cenu. Další ceny již jenom odmítal. Ze strachu, že odmítne i Nobelovu cenu, jej akademie ponechala jen na listině kandidátů.

Navzdory nepříjemnostem v tisku a svou pověstí v literárních kruzích nenechal Bernhard vykolejit a pokračoval v práci. Další v pořadí byl román *Vápenka* (1970). Ústřední postavu oproti ostatním z předcházejících románů Bernhard ještě více přiosťil. Neničí už své okolí pouze slovně, ale uchýlí se i k vraždě. Zobrazuje nitro posedlého člověka, ve kterém selhávají veškeré zdravé duchovní zákony.

V témže roce je Bernhardovi uděleno nejprestižnější ocenění pro německy psanou literaturu, Cena Georga Büchnera. A tak se Bernhard rozhodl, že rozšíří své působení v literatuře a vyzkouší něco jiného.

V červenci roku 1970 se konala v Schauspielhausu v Hamburku premiéra první hry *Slavnost pro Borise*. Celkem napsal osmnáct celovečerních her. Na každý rok vychází jedna hra a poslední v řadě je hra *Náměstí hrdinů* uvedená v roce 1988. Světové premiéry jsou vždy uvedeny v těch nejlepších divadlech se skvělými herci a ještě lepšími režiséry. S uvedením dramatické prvotiny to bylo složité. Bernhard měl vysoké nároky na obsazení rolí i na scénu. Požadavky splnil až Claus Peymann. Nakonec si oba vyhovovali natolik, že se Peymann stal Bernhardovým dvorním režisérem a zinscenoval celkem třináct jeho her.

Stejně jako v próze se i jazyk Bernhardových dramát vyznačuje jistou asketičností, strohostí a opakováním. Mnoho herců o jeho jazyku řeklo, že jsou to hotové herecké koncerty a při ztvárnění jeho postav zažili umělecky vrcholné okamžiky. (viz příloha č. 8) Velmi silný je doposud na jevišti neprofilovaný dojem nehybnosti, který byl ve *Slavnosti pro Borise*

---

¹⁰ Tamtéž, s. 96.

jednoznačně performován v patnácti beznohých postavách na invalidních vozících. V Mnichově se dokonce uvažovalo o tom, že by byla hra stažena z programu z důvodu hanění postiženého člověka. Pravděpodobným smyslem hry bylo poukázat na obecnost zmrzačení a tak apelovat na celkovou převrácenost světa, kde se násilí stává komplexní normou. Celkový dojem podtrhují převrácené motivy z křesťanství a tragikomické prvky.

Cenným zdrojem toho, jak si vlastně vykládat Bernhardovo dílo, je jeho filmový portrét *Tři dny* (1970) od režiséra Ferryho Radaxe. Natočil jej v Hamburku na lavičce v parku, kde vedl před kamerou monolog o své umělecké tvorbě. Poprvé zde veřejně promluvil o svém dětství a rodině. Autobiografické novely začaly vycházet až pět let poté. Mluví v nich o své poetice umělosti: „*V mých knihách je všechno umělé, to znamená všechny postavy, události, děje se odehrávají na scéně, a jeviště je naprosto temné. ... Můžeme si představit, že jsme v divadle, s první stránkou zvedáme oponu, objevuje se titul, naprostá temnota – z této temnoty z pozadí pomalu vystupují slova, jež se poznenáhlu právě kvůli své umělosti stávají zcela zřetelnými procesy vnější a vnitřní přírody.*“¹¹ Monology jsou také dokladem a zrcadlem autorova pojetí psaní. Příběh tu nehraje žádnou roli. V popředí jsou myšlenky, vzpomínky, reflexe a popis vnitřní krajiny.

Radax byl z Bernharda nadšen a prosil jej, aby mohl zfilmovat *Mráz* nebo *Rozrušení*. Spisovatel však trval na povídce *Ital* z roku 1964. Zde byl však režisér přesvědčen, že z takového materiálu se film udělat nedá. A to byl právě Bernhardův záměr. Příběh *Itala* je jednou z nezostřenějších polemik mezi válkou a nacismem. Hlavní roli tu hraje dvojí dědictví; dědictví vraždy a majetku. Za scénář Bernhard obdržel v roce 1972 Cenu Adolfa Grimmeho. Dalším filmem je *Kulterer*, taktéž původně povídka, z roku 1963.

Próza zůstává upozaděna a film a divadlo zatím u Bernharda vede. V témže roce Bernhard píše další hru *Ignorant a šílenec*, kde je opět ústředním tématem umění. Konfrontaci mezi uměním a politikou nalezneme až ve hře *Společnost na lovu* (1974). Protože hry nejsou politicky založené, jejich úspěch není dvakrát závratný a prozatím dostávají nálepkou buržoazních konverzačních her.

Bernhard na to reagoval řadou dalších dramát, byly to *Prezident* (1975), *Před penzí* (1979) a *Náměstí hrdinů* (1988). Všechny měly společnou politickou tematiku. Jediné čeho tím Bernhard dosáhl, byla řada dalších skandálů. Jejich kritické společenské poselství vyvolávalo až příliš nechuti a nevole.

---

¹¹ Tamtéž, s. 103.

Díky koupi dalších dvou domů, Krucka u Grasbergu v březnu 1971 a Haunspäunu v Niederpuchheimu v listopadu 1972, se dostal do nepříjemné finanční situace. Utratil totiž i peníze, které dostal jako zálohu za díla, která ještě nenapsal. Sám o tom říká, že aspoň nějaké dobrodružství v životě potřebuje.

Dům v Ottnangu byl původně určen pro přítelkyni a spisovatelku Ingeborg Bachmannovou. Nakonec však dožila v Římě.

Román *Korektura* (1975) tak trochu uzavírá období filmu a divadla a začíná období práce na autobiografických novelách. Jeho vznik i samotná konstrukce byly velmi komplikované, o čemž svědčí i doklad několika prepisů. Bernhard se tomu sám směje a říká, že vypracovával ‚Korekturu korektury korektury‘. Jde o doposud nejrozsáhlejší text, který shrnuje, vše, co bylo psáno předtím a předznamenává první autobiografickou novelu *Příčinu*. Hrdina *Korektury* Roithamer poprvé podrobuje své dětství výzkumem příčin. Společné klíčové téma je sebevražda. Bernhard říká: „*Odepisuji si sebevraždu od těla.*“ Roithamer mu přizvukuje: „*vypsání nejvyššího neštěstí může být nejvyšším štěstím.*“¹² Prakticky Bernhard píše o sebevraždě, aby ji nemusel spáchat.

Autobiografie vycházejí u nakladatelství Residenz. Později je plánoval vydat pod souborným názvem *Devatenáct let*. Spisy obsahují spisovatelovy poznámky. Dozajista se vymykají všemu, co Bernhard prozatím napsal. Jde o popis autorova života od dětství až po ranou dospělost. V literárním kontextu je cyklem přiřazován ke spisovatelům s texty orientujícími se na válku, které spočívají v obvinění dějin za způsobení psychické újmy.

Hlavními postavami jsou u Bernharda bezpochyby muži. Dědečkovu patriarchální vidění rodiny zdědil i Thomas. Ženy nikdy nezískají vedoucí pozici. Dokonce popis mezilidských vztahů vzniká jen na abstraktní úrovni. Nejvyšší stupeň emocí mezi mužem a ženou je u Bernharda výbuch zlosti nebo tiché až nespělé vyznání lásky

Rok 1978 byl plodný a vedle *Dechu* spatřil světlo světa i soubor krátkých próz *Imitátor hlasů*, hra *Immanuel Kant* a povídka *Ano*. První ze jmenovaných děl čerpá z autorových zkušeností v žurnalistice a je dokladem toho, že novinářské období bylo pro Bernharda vskutku velkým inspiračním zdrojem. Sám autor byl četbou deníků posedlý a denně si kupoval až sedm různých výtisků. S četbou knih skoncoval v době, kdy se sám stal úspěšným spisovatelem. Pravděpodobně ze strachu, že by mohlo nastat ovlivnění četbou jiného spisovatele. Z velké části četl noviny, aby zjistil, jestli se v nich nepíše o něm.

---

¹² Tamtéž, s. 114.

Povídka *Ano* je z velké části také autobiografická. Výjimečně je hlavní postavou žena, Peršanka. Název je odpověď Peršanky, zda je schopna spáchat sebevraždu a jestli to má v plánu. Příběh je skutečný a s předobrazem Peršanky, Marií Radsonovu, Bernhard často chodíval na procházky. Stejně jak se píše v povídce. Dokonce i způsob sebevraždy se shoduje, skok pod kola nákladního vozu.

Stejně jako u povídky *Ano* i u další povídky *Beton* (1982) najdeme tenkou hranici mezi skutečností a fikcí. V tom je krása Bernhadrovy fiktivní životopisné literatury. Beton je opět odpovědí na sebevraždu, tentokrát je to způsob jejího vykonání. A to skokem hlavní postavy z balkonu přímo na beton. Skrze jednu postavu Bernhard uvádí v platnost jeden ze svých nejzásadnějších výroků: „*Ve skutečnosti nás okamžitě vzpruží ještě nešťastnější člověk, než jsme my sami. A naše nemoc, dokonce i naše smrtelná choroba, neznamená téměř nic.*“¹³ Hlavní postava Rudolf je vlastně sám Bernhard. V Rudolfově vztahu se sestrou vidíme vztah autora a jeho mecenášky Stavianicekové.

O roku 1975 je Bernhard nejvíce produktivní. Ročně napíše nejméně jednu autobiografii, román i divadelní hru. Většinu her získá k nastudování divadlo Staatstheater ve Stuttgartu, kde působil Claus Peymann. Zrodili se tu premiérové inscenace *Minetti. Portrét umělce jako starého muže* (1976), *Immanuel Kant* (1978) a *Před penzí* (1979).

Aby Bernhard předešel nepříjemnostem, rozhodl se téma hry *Před penzí* s podtitulem *Komedie o německé duši* utajit. Až do premiéry nevyšla o hře v tisku žádná zpráva a autor věděl proč. Celkový skandál byl nehorázný. Bernhard ve hře útočí na tehdejšího bádensko-württemberského ministerského předsedu Hanse Filbingera, který ještě v posledních dnech druhé světové války vydával rozkazy o rozsudcích smrti. Jeho činy byly odhaleny v roce 1978. Bernhard ve hře poukazuje na nechutné činy nacistů, ovšem z jiného úhlu. Vzpomíná, jak pro něj bylo šokující vidět zhýralé masové vrahy na lavici obžalovaných s výrazy nevinných spořádaných občanů. Pro autora mluví i skutečnost, že nacisté ve hře nejsou demonizováni, nýbrž ukázáni jako pouhé banální ubohé zlo. Cílem bylo diváka šokovat a zděsit. Nutno dodat, že podle autora je hra označena za komedii, což se vzhledem k tématu zdá velmi nevkusné. Bernhard to však pokládal za výborný prostředek.

Během těchto let byl již Bernhard vážně nemocen (od roku 1967). Celkový zdravotní stav se překlenuje do onemocnění nazývaného sarkoidóza (Boeckova choroba, autoimunitní onemocnění srdce a plic). Srdce je slabé a každé nadechnutí vyžaduje nezměrné úsilí. Při životě je udržován vysokými dávkami léků a nezdolnou vůlí k životu. Nevlastní bratr Peter

---

¹³ Tamtéž, s. 126.

Fabjan se stává Bernhardovým ošetřovatelem. Cesty za lepším klimatem Bernhardovi moc neulevují, ale aspoň jej podněcují v práci. Navzdory neutěšenému stavu píše až dlouho do noci do naprostého fyzického vyčerpání. V roce 1981 dokončil svůj nejdelší román *Vyhlazení* (1986), po něm následuje autobiografie *Dítě* (1982) a v neposlední řadě *Wittgensteinův synovec*. *Vyhlazení* je autorovým vrcholným románem. Definitivně se tu představuje jako umělec a duchovní člověk.

Popisuje návrat do vlastní ‚krajiny dětství‘. Hranice mezi s fikcí a skutečností se tu stírá a Bernhard navazuje na svůj pětisvazkový autobiografický cyklus. Román byl vydán až pět let po ukončení. Nebylo tomu z důvodu úprav, ale jakési finanční pojistky na stáří. S tím koresponduje i to, že autor román označila za svou literární závěť.

Roku 1984 přišel Bernhard o finanční jistoty, z důvodu Lampersbergovy žaloby kvůli románu *Mýcení*. Téhož roku jej postihla i další velká rána. V dubnu zemřela jeho přítelkyně Hedwiga Stavianiceková. (viz příloha č. 9) V posledních měsících se o ni obětavě staral. Bernhardova přítelkyně z Mozartea, Ingrid Bülauová, vypověděla, že dle jejího názoru šlo o pravou lásku vycházející z velmi hlubokého vztahu.

Spisovatelovou reakcí na smrt drahocenné ženy byl román *Starí mistři* (1985). Ze svých pocitů se vypsals prostřednictvím postavy Regera, který truchlí nad ztrátou manželky. Lituje křivd a hanebností, které milované ženě způsobil. Téma se postupně vynořuje jako náhled na výtvarné umění. Až postupem času dochází ke konkrétnímu vyjádření k postavení umění v životě člověka. Nakonec umění zbavuje veškeré úcty. Po smrti milované ženy cítí v umění absolutní relativizaci. Bernhard k tomu dodává: „Vždy jsem věřil, že je to hudba, jež pro mne znamená vše, občas i filozofie, nebo velká, vysoká či ta zcela nejvyšší literatura, že je to prostě umění vůbec, jenomže to vše, celé umění, není nic proti jedinému milovanému člověku.“¹⁴

Burgtheater uvedl v roce 1985 další Bernhardovu hru *Divadelník*. Pod vedením Peymanna se tato manifestační hra zasazuje o další z Bernhardových skandálů. (viz příloha č. 10) Mnoho románů bylo díky rozsáhlým monologům postav přetaveno v divadelní adaptace, např. *Chůze*, *Beeton*, *Wittgensteinův synovec*, *Ztroskotanec*, *Starí mistři* a *Vyhlazení*.

Poslední divadelní hra je *Náměstí hrdinů* (1988), kolem které byl snad největší rozruch. Tehdy to bylo přesně padesátileté výročí od anšlusu Rakouska. Hra navíc vznikla na zakázku ke stoletému výročí divadla Burgtheater, a tak Bernhard propojil obě jubilea a věnuje

---

¹⁴ Tamtéž, s. 143.

se tu kontroverzním tématům. Jedná se především o základní rozdělení rakouského obyvatelstva po anšlusu na pachatele a oběti. Přes informační embargo ohledně textu hry, se některé informace dostali ven. Zapříčinilo to obrovské pozdvižení již před premiérou. Někteří se dokonce nezastavili ani před výhružkami zabitím. Měsíc před uvedením dokonce herci odmítli pokračovat ve zkoušení. Nakonec byla hra přece jen uvedena.

Za tři měsíce v roce 1989 Bernhard ve věku 58 let zemřel na selhání srdce. (viz příloha č. 11) Bylo to ve stejný den, kdy zemřel Johannes Freumbichler před čtyřiceti lety, dne 12. února. Ve své závěti vyjádřil své přání o nevydávání vlastních textů v Rakousku. (viz příloha č. 12)

Za svůj život napsal Bernhard úctyhodných 250 článků, 5 básnických sbírek, 23 próz a povídek a 18 divadelních her a jednoaktovek.

2 OBRYŠ JEDNOHO ŽIVOTA

Obrys jednoho života je cyklus autobiografických novel, napsaných v letech 1975 – 1982, mapujících autorovo dětství přibližně od dvanáctého roku života až po devatenáctý. Každá novela byla v Německu vydána zvlášť, ale v českém vydavatelství Mladá fronta byly všechny spojeny v jednu knihu. Zvlášť byl vydán pouze Dech, a to v roce 1975. Do roku 1990 se pak v českých knihkupectvích neobjevilo od Bernharda vůbec nic. Až roku 1997 vyšlo toto první spojené vydání. Druhé, opravené, roku 2008.

V rozhovoru s Jean-Louise de Ramburesem se Bernhard vyjádřil, že ve skutečnosti se o nic autobiografického nepokoušel, neboť k autobiografii obecně má velký odpor. Prý byl prostě jen zvědavý. „*Už nebudu žít příliš dlouho. Tak proč bych nezkusil popsat vlastní život až do svého devatenáctého roku. Ale ne tak, jak to bylo ve skutečnosti – objektivita neexistuje - nýbrž tak, jak to vidím dnes.*“¹⁵ Cyklus se tedy může brát jako vzpomínkové album fotografií, ze kterých se postupem času naše dojmy změní. Stejně tak i naše komentáře vysílané k člověku, který albem listuje. (viz příloha č. 13)

Otázkou je, jestli tedy můžeme věřit všemu, co je v Bernhardových ‚autobiografiích‘ psáno. V rozhovoru s Bernhardovým přítelem Johannem Finkem z dětství je řečeno, že některé události byly pozměněny. V případech, které uvádí, to nejspíš bylo jen z důvodu znevšednění popisované události nebo jen ze selhání paměti. Vzpomínkám musíte někdy pomoci, aby vypadaly zajímavě. Dle přítelova postoje můžeme soudit, že to nikdy nebylo do takové míry, že by mohly být popisované události klasifikovány jako lživé. Ostatně jako spisovatel si to Bernhard mohl dovolit.¹⁶

Mohou se vyskytnout i tací, kteří budou považovat Bernhardovo vzpomínání pouze jako prostředek, jak se vyrovnat s chorobou. Tím by však byla snížena umělecká pravost cyklu. Sám takové dohady popírá. Prvotní impuls ke dráze spisovatele vidí v období po dědečkově pohřbu. Díky němu dostal pozvání do redakce, pro kterou pak další dva roky psal soudničky. Zde našel nedocenitelný kapitál pro své texty.¹⁷

---

¹⁵ BERNHARD, T. – DE RAMBURESE, J. L. *Všichni lidé jsou monstra, jakmile odloží svůj krunýř*. Rozhovor s Jean-Louise de Ramburesem. V: *Revolver Revue*, č. 59, 2005, s. 172. Překlad T. Dimter.

¹⁶ FINK, J. *V ráji. (S Johanem Finkem o Thomasi Bernhardovi)*. V: *Revolver Revue*, č. 59, 2005, s. 155 - 156. Překlad T. Dimter.

¹⁷ BERNHARD, T. – SCHEIBOVÁ, A. *Z jedné katastrofy do další*. Rozhovor s Astou Scheibovou. V: *Revolver Revue*, č. 59, 2005, s. 185. Překlad T. Dimter.

Jak vyplývá z výše uvedeného, novely byly psány dlouho poté, co se ony události odehrály. Bernhard tak získal odstup a zároveň i ucelený obraz zasazený do kontextu dějin. Mnoho lidí se ptá, proč tolik nenáviděl Rakousko, a obzvláště Salcburk, město, kde se odehrává první novela *Příčina*. Odpovědi jsou samotné dějiny. Minulost Rakouska, ostatně, jako velkou část střední Evropy, poznamenala hlavně habsburská monarchie. Sám říká: „*Tento vztah se manifestuje ve způsobu nefalšované nenávistné lásky k Rakousku, která je v zásadě klíčem ke všemu, co píšu.*“¹⁸ Samotné Rakousko tedy není vůbec problém. Co Bernhard vidí jako destruktivní a hodné nenávisti je konstrukce státu a církve. Což se podle něj vztahuje ke všem dobře známým státům a náboženstvím.

Bernhardova myšlenka tkví v tom, že tyto systémy se mohou pro společnost zdát jako výhodné či prosperující. Avšak pro jednotlivce jsou všechny stejně ničující a odporné. Za neustálou kritiku na Rakousko byl Bernhard po celý život terčem různých kritik. Mezi nejkontroverznější díla patří například povídka *Vyhlazení* nebo divadelní hra *Náměstí hrdinů*. Tato poslední Bernhardova hra vyvolala obrovský skandál. Premiéra se měla konat v listopadu 1988 v Burgtheatru ve Vídni, těsně před autorovou smrtí. Vše bylo odloženo poté, co samotní herci odmítli dál pokračovat ve zkoušení. Následovala vysoká vlna protestů ze strany kritiků, publika i politiků. A Bernhard byl označen za člověka, který hází špínu na vlastní „hnízdo“.¹⁹

Německy píšící autoři se mohli k období po druhé světové válce postavit různě. Obecně vzato šlo o vyjádření hrůz katastrofy. Nejdříve nástupu odporného režimu, potom válečných zkušeností a následně poznamenání touto katastrofou a vůlí přežít. Přežít za každou cenu najednou nabylo zcela jiných rozměrů. Dalo by se čekat, že tato vnitřní síla bude spíše zlomena. Navzdory všemu byla o to více vystupňována. V literatuře to vedlo k neustálému omílání jednoho a toho samého a věty ztrácely na významu. Slova najednou nestačila a původně lidsky věrohodné texty nabývaly groteskní podobu. Proto byl náhled na psychologickou prózu změněn a pozornost byla přesměrována na objektivní stránku jazykové formulace prožitku, na práh pojmenování.

---

¹⁸ BERNHARD, T. – DE RAMBURESE, J. L. *Všichni lidé jsou monstra, jakmile odloží svůj krunýř*. Rozhovor s Jean-Louise de Ramburese. V: *Revolver Revue*, č. 59, 2005, s. 175. Překlad T. Dimter.

¹⁹ novinky.cz: Radmila Hrdinová. *Thomas Bernhard Na Zábradlí: Náměstí Hrdinů hrůzy zbavené* [online]. c2012 [citováno 20. 4. 2012]. Dostupné z WWW: <<http://www.novinky.cz/kultura/5882-thomas-bernhard-na-zabradli-namesti-hrdinu-hruzy-zbavene.html>>

Po dramatických okolnostech 1. poloviny 20. století se tedy proměnily nejen životy lidí, ale i literární techniky. Románová vyprávění ve své mnohovrstevnatosti a přepsychologizovaném vnitřním světě podávala jen iluze, které pak daly možnost vzniku ideologiím, které jak víme dnes, nebyly lidstvu vždy prospěšné. Nynější generace se tedy přiklonila k jistému ‚přetěžování‘ textu jazykovými znaky a tím se znejasňuje jeho *funkční diferenciaci*.²⁰

„Právě na to reagoval Thomas Bernhard spisovatelstvím „odpsychologizovaným“, ale i jazykově asketickým. Nešlo pouze o čistotu literárního jazyka, o jeho oproštění od myšlenkové fráze, o ryzost jazykové konstrukce a o vynalézavé rozvíjení vnitřních konstrukčních možností.“²¹ Velmi blízký je Bernhard svým způsobem vypravování Franzi Kafkovi. Oba se snažili o onu ryzost jazyka. Skutečnosti někdy popisují až s přesností nějakého zápisu do policejního protokolu. Zkoumají další možnosti napsaných vět a tak vznikají ony litanické hudební řady, které jsou jen synonymními vyjádřeními. „Zdánlivě mechanický princip této formy funguje na základě odblokování všednodenní nahodilosti psychických stavů: proráží subjektivní zatarasení v beznadějně individualizovaném životním čase, probouzí schopnost nechat se oslovit tím, co bylo všednodenní kulisou překryto, a přimknout se k věcnému smyslu symbolického zprostředkování, k objektivitě formulace.“²²

Krouživá kompozice má u Bernharda širokou škálu využití. Jak už bylo naznačeno, nechal se inspirovat hudebními kompozicemi, a to konkrétně seriální technikou, která je založena na uspořádání řad (sérií) nebo struktur na základě společných pravidel. Cílem je stvořit konzistentní celek s vnitřním řádem. Ve výsledku tedy nejde o konstrukci, ale o proorganizovanost jednotlivých znaků a následný komplexní výraz. Vypravěčský jazyk je díky tomu tak rytmický a zvukově výrazový, že Bernhardovým litanii dodává řád a zároveň je zbavuje mechaničnosti. Tím se jeho jazyk přibližuje až k básnickému stylu.

Celou pentalogii uzavírá novela *Dítě*. Chronologicky by měla být zařazena na začátku. Autor se na konci navrácí zpět na začátek a melancholicky vzpomíná na místa, kde byl nejtřásnější. Je tomu stejně jako v každé novele zvlášť. Nejprve je řečen výsledek a teprve

---

²⁰ iLiteratura.cz: Jaroslav Střítecký. Bernhard, Thomas II (část 2) [online]. c2012 [citováno 6. 6. 2012]. Dostupné z WWW: <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/18985/bernhard-thomas-ii-cast-2>>

²¹ iLiteratura.cz: Jaroslav Střítecký. Bernhard, Thomas II (část 1) [online]. c2012 [citováno 6. 6. 2012]. Dostupné z WWW: <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/14927/bernhard-thomas-ii-cast-1>>

²² iLiteratura.cz: Jaroslav Střítecký. Bernhard, Thomas II (část 2) [online]. c2012 [citováno 6. 6. 2012]. Dostupné z WWW: <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/18985/bernhard-thomas-ii-cast-2>>

potom se dozvídáme celou cestu. Tuto vypravěčskou techniku můžeme porovnat se stylem biblických vyprávění, kterým je velmi podobná.

2. 1 PŘÍČINA

Náznak

„Dva tisíce lidí ročně se v Solnohradsku pokusí skoncovat se životem, desetina pokusů o sebevraždu končí smrtí. Tím drží Solnohradsko rakouský rekord, přičemž Rakousko vykazuje spolu s Maďarskem a Švédskem nejvyšší počet sebevražd.“

Salcburské noviny z 6. května 1975

Příčina, z německého jazyka *Die Ursache*, je první z cyklu autobiografických novel Thomase Bernharda. Byla napsána v roce 1975 a zabývá se obdobím autorových studií, v letech 1943 až 1944. Rozsahem jsou všechny novely přibližně stejně dlouhé. *Příčina* se skládá ze dvou částí, a to Grünkranz a Strýček Franz. Podle toho, co víme, se jedná o prózu se silně autobiografickými rysy. Nemůžeme však říct, že by šlo přímo o záznam vzpomínek. Líčení se až příliš dotýká objektivitu dokumentárně zaznamenaných událostí. Tím celé dílo dostává nádech uměleckosti a všeobecnosti. Je známo, že i některé faktografické údaje a pasáže byly pozměněny či rovnou vyškrtnuty, ať už záměrně nebo z donucení. Například Franz Wesenauer se poznal v postavě ředitele ‚strýčka Franze‘. Jelikož se mu nelíbilo, jak byl svým bývalým žákem vyličen, dosáhl díky soudnímu sporu vyškrtnutí některých pasáží.

Kompozičně se *Příčina* blíží jakémusi dlouhému nepřetržitému textu. Autor ve vzpomínání nepolevuje a nedává čtenáři oddechu. Dokonce ani mezi odstavci, a to proto, že tu žádné nejsou. *„Spisovatel, který měl od mládí vážné problémy s dechem, a v období, kdy psal své autobiografie, jej neopouštěla úzkost z dušení, kompenzuje své skutečné fyzické omezení přímo nadskutečně sáhodlouhými souvětími, jež nestačí číst, nýbrž je nutno alespoň vnitřně slyšet, jak tryskají z heroického přetlaku dechu a temperamentu.“*²³ Užívá dlouhé věty, ve kterých za sebe řadí nepřeborné množství přídavných jmen, v touze vyličit vše co viděl. Jakoby skutečnost nešla dostatečně popsat, ať použijete slov a příměrů, kolik chcete. Text má až litanický charakter, ale bez citovosti. Mnoho kritiků tuto vlastnost přikládá Bernhardově

---

²³ Tamtéž.

vzdělanosti v hudbě. Není pochyb, že hudební kompozice se odráží i ve stavbě jeho textů. Vše je vyjádřeno jasně a zřetelně. Často se navrácí ke vzpomínce, o které již mluvil a poskytuje na ni čtenáři pohled z jiného úhlu. Snaží se tak docílit oné objektivitu a přiřknout událostem snad i různé možnosti výkladu.

Příčina má jako jediná své motto převzaté ze salcburských novin. Ostatní novely jsou uvedeny citáty od Bernhardových oblíbenců; Montaigne, Pascala, Novalise a Voltairea. Tato úvodní zpráva navozuje, o co se pravděpodobně bude v novele jednat; naznačení příčin sebevražd, a to konkrétně v Salcburku, který je všeobecně považován za nejkrásnější město Rakouska. Pyšní se krásnými stavbami, svatopetrským a svatošebestiánským hřbitovem a idylickou krajinou. Při bombardování bylo mnoho vzácných domů zničeno, např. Mozartův dům, Haydnův dům, nebo pozdněrenesanční dóm, ve kterém Mozart i Michael Haydn hráli na varhany. Dnes je město hlavně z tohoto důvodu velkým lákadlem pro turisty, i přestože historické jádro muselo být od základů opraveno a změněno. Na místě, kde stával internát, v ulici Schranngasse, kam Bernhard tak nerad chodíval do školy, se dnes nachází „starý“ trh, který je spíše jakousi atrakcí pro návštěvníky.

Vyplývá zde otázka, proč v obležení tak kouzelného prostředí a historických staveb, Bernhard nemyslí na nic jiného než, že Salcburk je město „smrtící a ničící“. Dnes to díky všem změnám a novostavbám není poznat, ale je nutno říci, že v době druhé světové války byl Salcburk jedním z nejnacističtějších rakouských měst vůbec. Pravděpodobně tomu bylo proto, že byl Salcburk vždy důležitým dějištěm historie. A tak si zde Třetí říše zřídila jakési korunovační město. *„Není divu, že to bylo místo Hitlerova srdce. Hned za posvátným kopcem, poblíž Berchtesgadenu, v přírodní kulise ohromivé krásy, nechal pro sebe a své nejbližší zřídít proslulé Orlí hnízdo. K padesátinám mu pod vrcholkem štítu Hother Göll zbudoval Martin Bormann „čajový dům“ nebo též „dům diplomatů“, přístupný jen po silničce vinoucí se krkolomně nad propastmi v takřka kolmé skalní stěně, nakonec pak soustavou střílen vybaveným tunelem a výtahem, jehož mosazí se blyštící prostorná kabina u cíle fungovala jako pojízdný salon.“*²⁴

Právě proto, že byl Salcburk městem s nádhernou architekturou, daří se Bernhardovi ve čtenáři vyvolávat vskutku protichůdné dojmy. Město podle něj totiž obývají pouze kšeftaři a jejich oběti, což nám vytváří jakýsi typ feudální společnosti, která vykořisťuje a ovládá. Je

---

²⁴ iLiteratura.cz: Jaroslav Střítecký. Bernhard, Thomas II (část 1) [online]. c2012 [citováno 6. 6. 2012]. Dostupné z WWW: <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/14927/bernhard-thomas-ii-cast-1>>

tu místo jen pro tyrany a jejich oběti. Takové povahy a sociální vztahy se vytvářejí hlavně na základě prostředí. Bernhard většinu těchto obtíží přikládá nehostinnému předalpškému klimatu a povětrnostním podmínkám rakouského území. „... v lékařském smyslu zásadně škodlivé a zatěžující hlavu i tělo a vůbec celou bytost vydanou napospas těmto přírodním podmínkám...“²⁵

Z tohoto důvodu zde najdeme pouze člověka zničeného, melancholického žijícího v nízkosti a odsouzeného k samotě. Vidíme tu první příčinu všech nesnází. V přísných náznacích je odhalován veškerý zločin města, které tím, že své obyvatele pohlcuje a oklamává, ničí jakoukoli tvořivost, sny a fantazie. V tomto směru tedy každý jednou dojde k sebevražednému smýšlení.

S Bernhardovým posíláním do školy to bylo vždy těžké. Jak už bylo naznačeno výše (viz kapitola Biografie), z podzimu roku 1941 si odnášel těžké trauma, za které mohl i jeho milovaný dědeček. Bernhardova matka a její otec si totiž zaměnili původní místo určení v Durynsku za Saafelden u Salcburku. Cesta vlakem trvala dva dny, a tak se bez prostředků, hladový a naštvaný Thomas dostal do svého internátního pekla, kterým byl domov pro obtížně vychovatelné děti. Což mladý Thomas nemohl pochopit, proč jej dědeček poslal na tak příšerné místo. Již tady začala výchova v národně-socialistickém stylu. Znamky se zhoršily a šikana, jak ze strany spolužáků, tak i učitelů, jen narůstala.

Další a ještě horší školou byl internát sv. Ondřeje s chlapeckým domovem Johaneum v Schranngasse 4 v Salcburku, kam Bernhard nastoupil v roce 1943 a velmi pečlivě popsal jeho praktiky v *Příčině*. Odtud pochází také všeobecné povědomí, že *Příčina* je Bernhardovou nejrozhořčenější knihou. Obě tyto školy bral jako trest za něco, co neudělal a nechápal, jak ho v tom dědeček mohl nechat. Ten přitom jen paradoxně toužil, po tom, aby se vnukovi v Salcburku dostalo řádného studia.

Kvůli své domněnce, že ho zradil jediný člověk, kterého miloval, se v internátu zaměstnával hlavně myšlenkami na sebevraždu. Grünkranz (česky zelený věnec), ředitel internátu, mu ke cvičení na housle přidělil přezouvárnou; místo, které bylo k těmto úvahám jako stvořené. „*Přezouvárna, která je bezpochyby nehroznější místností na internátě, se mu stává útočištěm pro sebe sama pod záminkou, že cvičí na housle, a cvičí v ní tak hlasitě, až se bojí, že přezouvána v příštím okamžiku exploduje, při hře na housle, která je lehká a virtuózní, i když nikoli naprosto přesná, se zcela oddává myšlenkám na smrt, jimž přivykl už před vstupem na internát, při soužití s dědečkem totiž celé dětství navštěvoval školu úvah*

---

²⁵ BERNHARD, T., *Obrysy jednoho života*. 2.vyd. Praha: Mladá fronta, 2008. s. 9.

*o sebevraždě.*²⁶ Jak sám Bernhard říká v rozhovoru s Kristou Fleischmannovou, nikdy moc nepopisoval prostředí, ve kterém žil. Krajina a okolí tu všeobecně hrají podřízenou roli. Přezouvárna se pro Bernharda stala jakousi vnitřní krajinou, odrazem jeho niterných pocitů. Vždy se zaměřoval spíše na vnitřní krajiny. Lidé se na svou vnitřní krajinu nedívají, protože si myslí, že vše, co je uvnitř, je temné.²⁷

Bernhard se sem uzavíral, aby cvičil na housle. Nechával se strhávat svou improvizací hrou na housle a nehleděl na notový zápis. Oddával se tu svým sebevražedným myšlenkám, a proto mu toto místo jako jediné dávalo smysl. Dodává, že se skutečně párkrát o sebevraždu skutečně pokusil. Na tomto místě to nebylo nic výjimečného. Pokusy přerušoval v rozhodujících okamžicích a pokračoval dál ve své hře na housle. Tyto záchvaty touhy po smrti byly s houslemi úzce spojeny. Stal se z nich společný, jeden a tentýž mechanismus. „...*k sebevraždě nikdy nesebral dost síly a rozhodnosti a pevnosti charakteru.*“²⁸

V úvodu se Bernhard zabýval sebevražednými pokusy. Dále už následuje nástin příčin, které dle jeho názoru, měly vliv na něj, ale i na celou jeho generaci. V první řadě obviňuje samozřejmě vzdělávací systém. Člověk, který se brání tomu, že by v mládí na škole vzpomněl na sebevraždu, je jednoduše lhář nebo na všechno zapomněl. Student má většinou mysl otevřenou a toto popírání a ničení vnímá nejvíce. Pravda a skutečnost má u nich ještě svůj význam, a tyhle katolicismem a nacismem pozměněné napodobeniny jen každého podněcovaly k sebedestrukci.

Celá Bernhardova žaloba tkví v tom, že výchovně-vzdělávací proces je už od začátku chybnou záležitostí. Jedná se především o omšelou učební látku a hlavně padělání historie. Předávat historii mladým lidem dál pozměněnou a upravenou je zkrátka zločin. Fakta se falšovat nesmí. Jsou sice děsivá, ale jsou dokladem naší přirozenosti a ta musí zůstat zachována. Internát v čele s tvrdým a nelítostným nacionalistou Grünkranzem měl tvrdý režim, který zcela podléhal Hitlerově představě o represivním systému (podobnému jako koncentrační tábor). Ráno se vyvěšovala vlajka, poslouchaly se radiové přenosy a samozřejmě se vzdával holt vůdci. Každou chvíli se rozdávaly kruté tresty a neposlušnost nebyla tolerována.

---

²⁶ Tamtéž, s. 13.

²⁷ BERNHARD, T. - FLEISCHMANNOVÁ, K. *Thomas Bernhard – Setkání*. Rozhovory s Kristou Fleischmannovou. V: Literární noviny, roč. 8, č. 14, 9. 4. 1997, s. 1, 8. Rozhovor o životě. Z knihy *Eine Begegnung* (Setkání). Překlad R. Charvát.

²⁸ BERNHARD, T., *Obrysy jednoho života*. 2. vyd. Praha: Mladá fronta, 2008. s. 13.

Podobně zneužívaný (jako historie) je dle Bernharda i sport. On sám vždy ve sportu vynikal, konkrétně v běhu. Byla to jediná věc, která na Grünkranze udělala dojem. A přesto na něj neustále dorážel. Bernhardův postoj ke sportu je a vždy byl naprosto odmítavý. Tvrdí, že: „*Není náhoda, že sportu přikládaly všechny režimy ze všech dob obzvláštní význam, sport totiž baví a opíjí a otupuje masy, a především diktatury dobře vědí, proč vždy a za všech okolností podporují sport, kdo je pro sport má masy na své straně, kdo je pro kulturu, má je proti sobě, říkával dědeček, proto jsou vlády vždycky pro sport a proti kultuře.*“²⁹ Svým způsobem je to pravda, ale musíme vzít v úvahu i druhou stránku věci. Je jasné, že kultura a obecně intelektualismus dělá z lidí individuality, které režim rozhodně nepotřebuje. Sport naproti tomu pro člověka vytváří společný cíl a tím je jeho ovládnutí jednodušší. Ale i sport má pro individuality své klady. Rozvíjí cílevědomost, vůli, touhu být lepší.

Od října roku 1944 byl Salcburk bombardován. Režim ve škole se změnil pouze v tom směru, že se při každém poplachu všichni přesouvali do krytů a štol. Postupem času se staly nálety tak pravidelnými, že se ráno už jen čekalo na poplach, aby se všichni odebrali do podzemních chodeb. Někdy za jedno dopoledne proběhly i tři nálety. Ve štolách se omdlávalo, ale i umíralo; ať už na zadušení či na strach. Po několika měsících už se z těchto hrůzných obrazů stal zdánlivý stereotyp.

A možná proto má jeden Bernhardův noční odchod do štol hned dvě verze. Jako první uvádí, že díky tomu, že se někde zapomněl, skončil ve sklepě s Grünkranzem a jeho manželkou. To mají obě výpovědi společné. Rozdílné jsou jen důvody, proč se zapomněl. Pouze pozorný čtenář pozná, že jde vskutku o tu samou událost. Někdo by si mohl myslet, že se zkrátka s Grünkranzovým skrýval ve štolě dvakrát. Stejně ovšem je to, že nálet byl tak obrovský, že zasáhl kostel sv. Ondřeje i školu a díky tomu přišel Bernhard o své housle. Nebyla to pro něj nijak velká katastrofa. Zároveň s houslemi přišel při jednom z dalších bombardování i o svou učitelku angličtiny.

Každopádně čtenáři předkládá událost znovu a zcela jako novou. Jakoby i pro něj měla ještě nepopsaný význam. Přitom mění časové posloupnosti a celý průběh události, to jak k ní došlo i co k ní vedlo. Připomíná to předávání si příběhů ústně. Říkali jste ho už tolikrát, že už nevíte, komu jste se o něm zmínili a komu ne.

Vybombardované město Bernharda, jak kupodivu píše, fascinovalo, protože v tom všem chaosu a rozkladu konečně dostávalo lidské rysy. Je záhada, jak na něco takového mohl přijít, ale musíme vzít v potaz, že v té chvíli bylo vše zahrnuto až do obłudné obrazovosti.

---

²⁹ Tamtéž, s. 41.

Každý den pozorovat nové a nové ruiny, narůstající lidskou bídu a zachovat si přitom zdravý rozum je až nadlidský úkol. „...*tato ošklivost a rozklad najednou městu propůjčovaly lidské rysy, a tak jsem své město mohl opravdově a z hloubi duše milovat pouze v této době, a také jsem je skutečně miloval, předtím ani potom ne.*“³⁰ V přirozenosti člověka je pud sebezáchovy a zároveň procesy destrukce a tvorby. Věřím, že právě tohle Bernharda na bombardovaném městě tolik fascinovalo. Lidský život a sama existence mají na takovém místě nulovou hodnotu. Dokonce i historie. Dnes už není skoro nikdo, kdo by věděl, jak město vypadalo před bombardováním.

Není zde ale jen hrůza prostředí, které vytvořila válka. Bernhard viní samotnou dobu, která si očividně stanovila, že *zneuctí přírodu i člověka*. Je to naprostý úpadek všeho, co z člověka dělá člověka. Takové období *temna* nenastalo pouze v Německu, ale v celé Evropě. Autor se zamýšlí nad komplexním ohrožením celého světa a nazpět jej připodobňuje svému malému státu ve státě, Salcburku. Vždy to pro něj bylo hrozné místo, ale v mnoha interviewích přiznal, že jeho odpor k Salcburku není tak křišťálově průhledný. Mluvíme tu o bernhardovském termínu Hassliebe, neboli nenávistné lásce „*Vražedným elementem na této půdě smrti je právě krása tohoto místa a krajiny, o níž celý svět zcela bezmyšlenkovitě a nanejvýš nevhodným tónem mluví, světoznámá krása drtí ty, kteří jsou k tomuto městu a krajině připoutáni původem nebo jinými nezaviněnými důvody, spjati s ní přírodní, a tedy neovladatelnou silou. Světoznámá krása a nepřátelské klima jsou pro člověka vražedným spojením.*“³¹

Další příčinou, ale pouze v jemných *náznacích*, je rodina. Herta Bernhardová ze svého syna nikdy nebyla nijak zvlášť nadšená (viz kapitola Biografie). Některé zdroje uvádějí, že k Thomasovu početí dokonce došlo při násilném styku. Takže mu bylo neustále dáváno najevo, jak moc byl nechtěný. Babička Bernhardová se velice ráda procházela, stejně jako její manžel Johannes Freumbichler. Brávala svého vnuka na návštěvy k rodinným hrobům, ale i cizím, a to i několikrát týdně. Zkrátka na něj přenesla svou fascinaci hroby, náhrobky, hřbitovy a dalšími různými funeráliemi. O to horší byla dědečkova smrt, neboť jako církevně nesezdaného, jej nemohli řádně pohřbit a velmi dlouho trvalo najít hřbitov, který by byl ochoten jej přijmout.

Jak je uvedeno výše, rodina je tu pouze naznačena. Širší příbuzenstvo v Salcburku sice existovalo, ale vůbec se nestýkali. Z internátu se střídavě vracel k prarodičům a k matce

---

³⁰ Tamtéž, s. 40.

³¹ Tamtéž, s. 35.

a poručíkovi. Rodinné zázemí bylo pochybného charakteru. Bernhard uvádí, že rodina je pro něj skupina lidí, kterým nemůže věřit. Už jeho dědeček se ze svých studentských let poučil a více se za rodinou neodvážil. Našel tu jen zesměšnění a zlikvidování vlastními příbuznými.

V druhé části novely, v kapitole s názvem *Strýček Franz*, se druhá světová válka překlene v období poválečné. Povinný hitlerovský internát skončí a Bernhard nastoupí na gymnázium Johaneum v čele se strýčkem Franzem, ředitelem. Nastalo období přísného návratu ke katolicismu, jako by k prvním kořenům.

Z toho důvodu je možná i první pasáž druhé části věnována kořenům a problematice prvních let života člověka a vlivu rodičů a vychovatelů na něj. Matky jsou souzeny přísně a v prvních třech letech doslova zruinují život, který tak bezmyslenkovitě vyvrhly na svět. „...v prvních třech letech života nás naši zploditelé touto nevědomostí stačili narušit a zničit, narušit a zničit pro zbytek života, ... Matka nového človíčka vyvrhne jako nějaké zvíře a jako s nějakým zvířetem s ním také jedná, dokud ho nezlikviduje, a máme tu tedy co dělat nikoli s lidmi, ale pouze se zvířaty, které jejich matky vrhnou a pak hned v prvních měsících, a obzvlášť v prvních letech s veškerou svou animální nevědomostí narušují a ničí, matky za to ovšem nenesou sebemenší odpovědnost, protože je nikdo nepoučil, zájmy společnosti jsou totiž jiné než poučování, společnost vůbec nepomyslí na to, aby někoho poučovala, a vlády mají vždy a za všech okolností a v každé zemi a v každém zařízení zájem leda na tom, aby jejich společnost byla nepoučená, neboť kdyby vlády společnost poučily, pak by je takto poučená společnost ve velice krátké době svrhla, ...“³² Dle mého názoru to Bernhard nemyslel tak přísně, jak to vypadá. Obvinění proti matkám jsou hned vzápětí omluvena společností, která nenesou žádnou odpovědnost za jednotlivce. A v tom vězí chyba veškerého vychovatelského úsilí. Výsledkem výchovných metod, které Bernhard zavrhuje, jsou generace a miliony slabomyslných lidí, vyprodukovaných destruktivním systémem za účelem snadnějšího ovládnutí mas. Bernhard to nazývá *výchovnými zločiny k učení bezmyslenkovosti*. Tuto úvahu Bernhard ukončuje obavami o lidstvo. Jestli svůj přístup k této problematice nezmění, zahyne.

Návrat ke katolicismu vytvořil v Německu dvě frakce společnosti. Stále to byli národní socialisté nebo katolíci. Kdo byl nezařazen, toho společnost označila za směšného. Takovým se říká oběti, oběti posměchu a výsměchu. Jsou nejslabšími členy společnosti a vyskytují se v každé skupině lidí nad tři členy. Tento člověk je tak dlouho zneužíván a tyranizován, až je zcela zlikvidován.

---

³² Tamtéž, s. 47 – 48.

Směšné je nakonec i to, že pro Bernharda byly oba systémy naprosto totožné. Oba měly za úkol ovládat masy lidí. Hajlování vystřídal pozdrav ‚Pán Bůh požehnej‘, klavír vystřídalo harmonium, Hitlerův obraz nahradil kříž a poslouchání ranních zpráv z Hitlerova hlavního stanu se změnilo na každodenní svaté přijímání v kapli. Jediné, co bylo stejné, byli lidé. Ti se nemění. Prefekt, který zastupoval ředitele strýčka Franze, ovládal Johaneum. Pro Bernharda byl převtělený Grünkranz. Jeho ženu, paní Grünkranzovou, viděl Bernhard v hodném panu řediteli.

Autor neustále obměňuje srovnávání obou světů z různých stran. Čtenář hned sám pochopí, že konec války zapříčinil jen výměnu jednoho režimu za druhý. Nahradil důstojníka duchovním. Všude byli viděni Američané a doposud potlačovaný katolicismus se opět rozšířil. Ekonomická stránka nebyla nijak záviděníhodná. Okolo byla jen bída a chudoba. Potravinový přidělový systém byl nedostačující a následkem toho byla rozpoutána potravinová kriminalita. *„V tomto naprosto beznadějném stavu, který nastal po takzvaném osvobození či vydechnutí po národně-socialistické hrůzovládě, působilo město ještě léta zpustlým a unaveným dojmem, zdálo se, jako by se lidé vzdali a jako by zároveň vzdali i své město, jen málo jich mělo sílu, aby proti všeobecnému zoufalství něco udělali.“*³³ (blíže viz kapitola *Sklep*). Máme tu jedinečnou možnost na obraz, viníka druhé světové války, z pohledu rakouského spisovatele, který dává čtenáři poznat zločince jako obelhaného člověka, který sám byl obětí tohoto režimu, jako celý okolní svět.

Znovu vidíme Salzburg jako obraz celého světa. Lidé se nijak nepoučili a pokračují ve stejných chybách. Je jedno, jestli falzifikujeme historii totalitním režimem nebo katolicismem.

Bernhard tedy apeluje na každého, kdo se pokouší jeho knihy aspoň trochu pochopit: *„Příkaz dne proto zní mít se na pozoru a nenechat se ničím, ale vůbec ničím zmást, protože umění přetvářky, ať už jde o cokoli, neovládají někde lépe než právě v Salzburgu...“*³⁴ Dokládá to i faktem, že národní socialista se velmi rychle stal katolíkem, a může se obrátit znovu. *Příčinou* se Bernhard odvolává až k nejvyšším místům a kritizuje stejně velkoburžoazii jako maloburžoazii.

Skrze první díl cyklu se Bernhard vyjadřuje i k následujícím novelám a vysvětluje čtenáři důvod takového stylu psaní autobiografické prózy. *„A dále: byl jsem z duše pohnut, o věcech, které mě obklopovaly... a vyrovnával jsem se s nimi bez cizí pomoci. ... byl jsem žádostiv se poznat, jedno v jaké míře, ... není nic obtížnějšího, ale ani užitečnějšího než*

---

³³ Tamtéž, s. 52.

³⁴ Tamtéž, s. 59.

*popisovat sám sebe. ... k poučení okolního světa jsem dal na vědomí leccos, co odhalovat zakazuje slušnost i rozum. ... stalo se mi zákonem říci vše, ... a odhaluji dokonce i myšlenky, které se vlastně odhalovat nemají. ...chci-li se poznat, tedy proto, abych poznal, jaký vskutku jsem, dělám tak vlastně inventuru sebe sama.*³⁵ Seznam, kde je každý bod uvozen učitelským ‚a dále‘, Bernhard uvádí jako životní obsah, kterým čtenáři vysvětluje svou povinnost vypovědět, vše, co může. Vystupuje tu z memoárové reality a nahlíží na život rozumem obyčejného člověka jako na povinnost ‚dát se poznat‘.

Aby předešel obviněním z nepřesností a nesrovnalostí a uhájil si svou vlastní pravdu, opakuje svou tezi, která zaznívá již v podtitulu novely: *„...musím zopakovat, že jen zaznamenávám nebo také jen skicuji a naznačuji, co jsem tehdy cítil, a nikoli, co si teď myslím, neboť někdejší pocit se od dnešních myšlenek liší a je nanejvýš obtížné zaznamenat v těchto náznacích své někdejší pocity a dnešní myšlenky tak, aby odpovídaly tehdejší skutečností a mé tehdejší zkušenosti...“*³⁶ Stejně jako svým kompozičním postupem, tak i těmito výroky, Bernhard brání jednoznačnosti výkladu vlastních osobních zážitků a vzpomínek.

2. 2 SKLEP

Únik

„Všechno je nepravdělný a stálý pohyb bez záměru a cíle.“

MONTAIGNE

Sklep, z německého jazyka *Der Keller. Eine Entziehung*, je v pořadí druhá z pěti Bernhardových novel a přímo navazuje na předcházející novelu *Příčina*. Byla napsána v roce 1976 a autor v ní zprostředkovává další kus svého mládí s přibližným odstupem třiceti let. Stejně jako tomu bylo u první novely, i *Sklep* je jako by napsán jedním dechem. Nemá žádné odstavce. Pouze poslední čtyři strany jsou v samostatném oddílu, kde autor jakoby vystoupí ze vzpomínání a pohlédne na to, co napsal, relativizujícím okem.

Kompozice *Sklepu* je trochu jiná než u ostatních novel z cyklu. Zůstávají tu stejné znaky jako například litanické opakování, protokolární výpovědi, nepřeborné množství

---

³⁵ Tamtéž, s. 65.

³⁶ Tamtéž, s. 56.

přídavných jmen a synonym, variační obměny stejných dojmů a skutečností. Oproti ostatním se text významně liší svou uspořádaností. Už tu nenajdeme tolik časových přesmyček a záměrně matoucí prolínání rovin. Stavba vět není tak přísně kontrolována. Místy se zdá, že jazyk plyne přirozeněji. Pravděpodobně je tomu tak z toho důvodu, že se tu píše o svobodné volbě životní cesty, se kterou byl spisovatel v tomto věku spokojen a chvílemi i dokonce šťasten. Nemusel vytvářet složité větné konstrukce jako bariéry proti brutalitě života. Z toho důvodu má *Sklep* druhé místo nejen v chronologickém pořadí, ale i v mírnosti. Svou „šťastnější“ atmosférou jej předčí jen poslední novela *Dítě*.

Jak vyplývá z předchozích kapitol, Bernhard se zaměřuje na popis vnitřní krajiny, ne vnější. V této novele se poprvé v životě dostal do prostředí, které mu vyhovovalo, takže jej neodepírá ani čtenáři a najdeme tu i podrobný popis prostředí s náležitými reáliemi. Zůstal věrný všem názvům míst i osob. Zuzana Augustová o Bernhardově stylu této novely napsala: „*Jeho tvůrčí gesto je gestem starosvětského neo-racionalisty. (I vnějšími prostorovými reáliemi jsou jeho díla bližší tradici moderního rakouského románu první poloviny 20. století, než současnosti s jejím prostorem a s jejími atributy. Bernhard ve svých dílech ze současnosti a o současnosti důsledně ignoruje aktuální tvář současného světa.)*“³⁷

Jak už bylo předestřeno, tato novela z cyklu mírně vybočuje. Je od ostatních oddělena obdobím v učňovských letech a vyčleněna z příčinné posloupnosti mezi ostatními novelami. Proto nemůžeme říct, že celý cyklus tvoří například vývojový román. Tomu se Bernhard ze srdce bránil. Augustová vidí možnou podobnost s tzv. německým Bildungsromanem, česky „vzdělávací román“, jež má pojednávat o duchovním, psychologickém a společenském rozvoji dítěte, zejména v období přechodných fází.³⁸

Opět je novela uvedena citátem, tentokrát od M. de Montaigna, který prakticky říká, že vše plyne v blíže neurčeném pohybu s absencí úmyslu a konečného výsledku. Autor se úvodními citáty snaží relativizovat, co napsal. Tvoří tím svou oblíbenou ambivalenci věcí.

Podtitul *Únik* napovídá čtenáři hlavní téma novely. Celou ji prostupuje a objevuje se, jak je u Bernharda zvykem, hned v několika variacích. Část Bernhardova života, přibližně od patnácti do osmnácti let, jíž se novela zabývá, pojednává o jeho rozhodující a ze strany rodiny zcela nečekané volbě životní cesty. Sám říká, že toto rozhodnutí mělo pro směr jeho života určující význam a pravděpodobně mu zachránilo život.

---

³⁷ AUGUSTOVÁ, Z.: *[Obrys jednoho života.]*. Kritický sborník, 17, 1998, č. 2/3, s. 95.

³⁸ Tamtéž, s. 93.

O dni, kdy učinil tento krok, tady píše snad třikrát a pokaždé přidává nové informace. Stejně, jak tomu bylo i několikrát v *Příčině*. „Nakonec došlo k tomu, k čemu dojít muselo, gymnázium bylo ve mně dovedeno ad absurdum a vinu na mém studijním neúspěchu nesl dědeček, který mě naučil samotě až do krajnosti, ale jen ze samoty a izolace člověk žít nemůže, v samotě a izolaci je na cestě k svému konci, který je neodvratitelný, a společnost, z níž vychází smrt, moje slova jen potvrzuje.“³⁹ Mezi spolužáky neměl žádné přátele, nebyl společenský a tudíž neoblíbený. Každý den mezi nimi panovalo nenávistné napětí. Obviňuje z toho dědečka, a jelikož jej miluje, zkusí si nějak pomoci sám.

Jádro tohoto významného obratu se událo ráno, když šel Bernhard, jako obvykle na gymnázium. Již dlouho cítil, že něco není v pořádku a musí svůj život změnit. S pevným odhodláním tedy najednou změnil směr. Dal se zcela *opačným směrem*, k pracovnímu úřadu. „Věděl jsem, proč úředníci na pracovním úřadě nechávám vytahovat desítky kartotéčních lístků, chtěl jsem se dát opačným směrem, tohle heslo, dát se opačným směrem, jsem si po cestě na pracovní úřad říkal nahlas, stále jsem si opakoval, že se chci dát opačným směrem, když jsem pak řekl, že se chci dát opačným směrem, úřednice mi nerozuměla, řekl jsem totiž pouze, že se chci dát opačným směrem, a tak mě nejspíš považovala za blázna, skutečně jsem jí také několikrát opakoval, že se chci dát opačným směrem, ale jak by mi, pomyslel jsem si, mohla rozumět, když o mně vůbec nic neví, když vůbec nic neví.“⁴⁰ Litanické opakování sousloví *opačným směrem* jen dokládá, jak sám sebe musel Bernhard přesvědčovat, o tomto činu. Napsáno a řečeno jedním dechem stvrzuje ono odhodlání a nutkavou touhu po smysluplném životě.

Dosavadní život byl spojen s hrubým vzdělávacím systémem, otupujícím ducha člověka. Jediné východisko viděl Bernhard v sebevraždě, ke které mu ale chyběla odvaha. Proto jej napadla spásná myšlenka vykonat tento zásadní obrat a jít do učení. Rázem měl pocit, že *unikl absurditě lidstva*, gymnáziu. Škola byla pro Bernharda jen zotročujícím systémem. Nikdy nechápal význam chabé učební látky a nesmyslného drilu a tyranie. Nakonec dospěl k názoru, že tyto instituce jsou naprosto absurdní a vytvářejí jen jakousi smečku zbytečných ztroskotanců. Proto píše: „A uvnitř jsem cítil: *moje existence je opět užitečná*.“⁴¹

---

³⁹ BERNHARD, T., *Obrys jednoho života*. 2.vyd. Praha: Mladá fronta, 2008. s. 113.

⁴⁰ Tamtéž, s. 90.

⁴¹ Tamtéž, s. 86.

Opačný směr bylo radikální, ale účinné řešení. Kompromis nepřipadal v úvahu. Žena na pracovním úřadu, chápala mladíkův zájem o práci jen jako poblouznění. Nerozuměla Bernhardovu záměru a neustále mu předkládala ty nejlepší možnosti. Nakonec ji to přestalo bavit a z vtipu mu předložila adresu Karla Podlahy, prodejnu potravin umístěnou ve *sklepě*. Místo, které pro ni absolutně nepřipadalo v úvahu, ale Bernhardovi zazářily oči. Přesně tohle byl jeho *opačný směr*. Cílem bylo najít místo, které by co nejužitečnějším způsobem přivádělo člověka do styku s co největším množstvím lidí a pokud možno v bouřlivých podmínkách. Díky nim bude o to více užitečný. Období neužitečnosti, neštěstí a hrůzy nechává za sebou.⁴² V konfrontaci změny prostředí ze školy na suterén domu – *sklep* vidí Bernhard sice zápory, ale hlavně plusy: „...vždyť jsem si přece všechno, co mě ve sklepech potkávalo, sám přál, všechno bylo odmítnutím mé dosavadní existence, přímo jejím protikladem, od prvních dnů se tu neúprosňe ukazovalo, že to, co jsem léta považoval za období hrůzy, obdobím hrůzy skutečně také bylo, všechno byl najednou přelud a klam, ale tak jsem to přece chtěl.“⁴³ Žil najednou spokojeně, přirozeně a intenzivně, a to jen z toho důvodu, že mohl být maximálně užitečný. V tomto úryvku naznačuje i možnost adaptace na zmiňované hrůzy. Úplnou desenzibilizaci člověka a posunutí jeho hranic.

V patnácti letech tedy Bernhard odešel ze školy a nastoupil k obchodníku Karlu Podlahovi do učení. Dědeček byl z tohoto vnukova kroku zprvu zklamán, vzápětí se však přeorientoval na sen, že z něj bude velký obchodník. Paradoxně vždy obchodníky opovrhoval, ale najednou se z nich stali lidé hodni vážnosti a úcty.

Karl Podlaha byl úspěšný obchodník ve čtvrti na sídlišti Scherzhauserfeld a provozoval tu prodejnu potravin. Byla známá jako nejstrašnější čtvrť ve městě, skvrna na krásě města. Novinové titulky čtvrtí popisovaly jako největší hanbu města, zločinecké alkoholické ghetto. Nacházeli se tu jen dva druhy domů, určené k likvidaci nebo k diskreditaci. Podlahův obchod znamenal pro sídliště a jeho obyvatele útočiště, ve kterém *unikali* před zakrněním a vyhasnutím. Bernhard to místo připodobnil k sibiřskému lágru, kde jsou lidé oceňováni po celý svůj život. Kamkoli přijdou, jejich značka je rozpoznána, a je s nimi podle toho náležitě nakládáno. Tito lidé byli zkrátka předem odsouzeni, aby se z nich stali vyvrhelové.

Přibližně o čtyři roky později Bernhard přispíval do novin *Demokratisches Volksblatt*. Jako začátečníkovi mu byla přidělena starost o dění u salcburského soudu. Při psaní

---

⁴² Tamtéž, s. 94.

⁴³ Tamtéž, s. 100.

soudniček několik lidí z této čtvrti poznal. Z toho důvodu někdy s obžalovanými soucítí a byl doslova zděšen poměry u soudu. Soudci se absolutně nezajímali o člověka, kterého soudili. Odsuzovali jej pouze na základě faktů z dokumentace. Nepátrali po lidském osudu obžalovaného a ani se o něj nezajímali. Ani se nenamáhalí přihlídnout k dalším okolnostem, které Bernhard považoval za zásadní. Vykonávali své zaměstnání, aniž by znali prostředí, z něhož osoba vzešla. Oklešťují tak život jen na bezduché elementární zákony, které jsou v rozporu s lidským rozumem a přirozeností. Bernhard byl u vytržení, když si všiml, kolikrát soudcova špatná nálada, stála někoho život. Spočítal to minimálně na jednu denně.

Uzavření v ghettu zostouzených zoufalců, nemohli ze svého vězení vyjít ven. Ať přišli kamkoliv bylo s nimi ve formě předsudků ‚lepších kruhů‘. *„Žili v neustálých výčítkách a obviňování, a aby se nezalkli, aby vůbec mohli nabrat dech, obviňovali všechno a všechny, Boha i svět, i sebe navzájem. Žili v šílenství výčitek a obviňování, jako by propadli smrtelné nemoci. Znali vlastně jen rozklad a ničení, z něho žili, jen z něho, a bez ustání se navzájem rozkládali a ničili. Žili s vražednou intenzitou lidí na smrt zoufalých, a muži jako ženy se střídavě uchýlovali do nemocnic, blázců i vězení.“*⁴⁴ Zkrátka sídliště plné opilců, vrahů, zlodějů, nespokojených žen a na svět vyvržených dětí, které o svém umístění nemohly předem rozhodnout. Člověk sám za své zplození nemůže, a přesto se ocitá na světě, na určitém místě a hned je za něco odpovědný. Je vázán svou existencí, která ho nutí setrvávat v již dříve určené minulosti i budoucnosti. Život je doživotním trestem za zločiny, které byly napáchány a ještě napáchány budou.⁴⁵

Sám byl díky matčině jednání zavrženým dítětem, a proto se tu cítil mezi svými. Každý den chodil do práce v pekle jménem Scherzhauserfeld, ale nikdo nevěděl, že *uniká* z vlastního pekla, kde musel žít ve stísněných prostorách malého bytu, který obývala devítičlenná rodina. Nepřímo naznačuje, že o tom v práci nikdo nevěděl, protože se styděl za chudobu rodiny, jejíž poměry mu připadaly ještě horší než v ‚předpekli‘.

Navzdory bezvýchodnosti existence místních obyvatel, se tu Bernhard cítil velmi dobře. Ve škole žil v historii a historií; tady se naučil žít přítomností a okamžikem. Cítil, že tito lidé nejsou pokřiveni mašinérií škol a učebními plány, protože v nich nikdy moc nepobyli. Pro Bernharda byli nepoznamenaní lidé s budoucností, kterou nyní získal také. Našel tu místo, kde se cítil užitečný a dospěl k sebeurčení. Teprve tady se Bernhardova osobnost plně rozvinula a vystoupily napovrch skryté vlastnosti a charakter, doposud překrývané

---

⁴⁴ Tamtéž, s. 104.

⁴⁵ Tamtéž, s. 155.

výchovnými metodami. „A nejenže jsem hned od začátku chtěl být užitečný, já užitečný skutečně byl a ostatní si mé užitečnosti také všimli, ...“⁴⁶

Zde se cítí pohlčen a oddán absolutní službě člověku. Vidí to jako poslání v podávání potravy potřebným. Vždyť i samotné sídliště můžeme v biblickém smyslu charakterizovat jako místo zavržených. S tím koresponduje i výše uvedená zmínka o označení (ocejchování) člověka; v biblickém smyslu máme na mysli znamení na čele. Z tohoto hlediska má stejný význam ono ghetto, jako vymezené místo za hradbami určené pro *malomocné*. Svými litaniemi na jejich utrpení a vyobcovanost z nich dělá archetyp biblického vyhnance, který se ve svém vypuzení a skrze něj navrácí na cestu ke spáse. Stejně je tomu tak i v příběhu marnotratného syna, jenž přichází domů prosit za odpuštění a začíná nový očištěný život.⁴⁷

Ostatně Bernhard se o sídlišti Scherzhauserfeld vyjadřuje jako o „předpekli“ či „peklu“. „Kdo nezná předpekli (peklo), nic nepochopil.“⁴⁸ O pár let později v rozhovoru s Kristou Fleischmannovou řekne o peklu toto: „*Nebe je ideál. Já jsem tudíž jeden z mála, kdo opravdu věří v nebe. V peklo nevěřím. To je pro mne příliš špinavé, horké, černé, odporné, a to všechno nebe není.*“⁴⁹ Z toho vyplývá i skutečnost, že Bernhard se v obchodě Karla Podlahy zcela oddal svým mesianistickým sklonům. Pomáhal lidem, tím, že jim někdy „omylem“ přidal do tašky více potravin. Povídal si s nimi. Naučil se myslet jako oni. Rychle se přizpůsobil prostředí a někdy svými vtipy bavil celý obchod. Vždycky si přál být prospěšný a poznával pro něj zcela nové pocity radosti. Práce mu vyplňovala život, zaměstnávala mysl a nutila ho odvádět ze sebe ty nejlepší výkony, neboť poprvé přijímal poděkování a úctu.

Nakonec zažívá pocity vyrovnanosti, protože průběžně s prací v obchodě opět začne studovat, tentokrát však podle svého. Věnuje se hudbě, teorii a dochází na hodiny zpěvu. Dědeček je také spokojen a Bernhard zažívá překvapení, že jej studium baví. „*Učil jsem se na kupce, a bylo to moje svobodné rozhodnutí, studoval jsem hudbu, a i to bylo moje svobodné rozhodnutí, a jednomu jsem se učil tak důkladně a s takovou rozhodností, s jakou jsem studoval i to druhé.*“⁵⁰ Bernhardovi stačí ke štěstí pouze možnost svobodné volby.

---

⁴⁶ Tamtéž, s. 104.

⁴⁷ AUGUSTOVÁ, Z.: [Obrys jednoho života.]. Kritický sborník, 17, 1998, č. 2/3, s. 96.

⁴⁸ BERNHARD, T., *Obrys jednoho života*. 2.vyd. Praha: Mladá fronta, 2008. s. 115.

⁴⁹ BERNHARD, T. - FLEISCHMANNOVÁ, K. *Thomas Bernhard – Setkání*. Rozhovory s Kristou Fleischmannovou. V: Literární noviny, roč. 8, č. 14, 9. 4. 1997, s. 1, 8. Rozhovor o životě. Z knihy *Eine Begegnung* (Setkání). Překlad R. Charvát.

⁵⁰ BERNHARD, T., *Obrys jednoho života*. 2.vyd. Praha: Mladá fronta, 2008. s. 143.

S majitelem obchodu Karlem Podlahou si dobře rozuměli. Byl pravým opakem Bernhardova dědečka, a přesto se stal jeho druhým učitelem a vzorem. Oba měli společný zájem o hudbu. Podlaha pocházel z Vídně, kde chtěl nastoupit kariéru muzikanta na Vídeňské hudební akademii. Bohužel se mu nepodařilo uspět a jeho útočištěm se stal Salcburk s obchodem ve čtvrti s nejvyšší kriminalitou. Oběma válka zhatila sny, ale práce je zachránila. Nový náhled na existenci se snažil zprostředkovat i čtenáři. Během svého života se však setkal spíše s odmítáním a samými skandály. „*A všechno, co píšu, a všechno, co dělám, jen znepokojuje a provokuje. Celý můj život či existence není ničím jiným než neustálým nepokojem a nepřetržitou provokací. Tím, že upozorňuji na skutečnosti, které znepokojují a provokují. Jedni nechávají ostatní na pokoji, jiní, a k těm patřím i já, je zase znepokojují a provokují.*“⁵¹

Druhý díl uzavírá myšlenkou: „*Servus a stejně je to všechno fuk. ... Nejsou žádné vysoké a vyšší a nejvyšší hodnoty, to se přežilo. ... Každý den jsou tu opět jen lidé se svými slabínami a tělesnou a duchovní špínou. ... Ideou bylo, přijít na stopu existenci, existenci vlastní i existenci druhých. Poznáváme se v každém člověku, ať je to kdokoliv, a dokud budeme existovat, jsme ke každému z těchto lidí odsouzeni. ... nevisíme na životě, ale ani s ním jen tak nemrháme, chtělo se mi říci, ale nic jsem neřekl. Někdy zvedneme hlavu a myslíme si, že musíme říci pravdu nebo zdánlivou pravdu, a pak hlavu zase skloníme. To je všechno.*“⁵² Poslední větu vyřkl muž se sbíječkou, kterého Bernhard po několika letech potkal na ulici. Dali se spolu do řeči, protože vyšlo najevo, že se znají z ‚předpekli‘. Bernhard si tu větu přebírá za svou a ztotožňuje se s ní. Výrok neznamena absolutní rezignaci a lhostejnost vůči životu, ale naopak jistou smířenost a pokornou úctu. Autor se identifikuje s každým člověkem a svádí dohromady veškeré lidské poznání a zkušenosti. Celek uzavírá relativizací svého rozhodnutí žít svůj vlastní život a celou novelu tímto výrokem poníží na nižší úroveň. Popírá význam této volby a staví tak celou novelu do protichůdné reality. Nakonec je jedno, kterou cestou se dáme. A když se uchýlíme k lhostejnosti, jen se nám uleví. Také tu zvýrazňuje pomíjivost života, tím, že se oprošťuje od minulosti a ve své prchavosti ji nechává za sebou.⁵³

Bernhardovo šťastné období, ke kterému přihlíží druhý díl cyklu, vzápětí vystřídalo těžké nachlazení (viz kapitola *Dech*) a další obrat v jeho životě.

---

⁵¹ Tamtéž, s. 100.

⁵² Tamtéž, s. 179 – 180.

⁵³ AUGUSTOVÁ, Z.: *[Obrysy jednoho života.]* Kritický sborník, 17, 1998, č. 2/3, s. 92.

2. 3 DECH

Rozhodnutí

„Protože smrt, bídu, nevědomost nebyli lidé s to překonat, dohodli se, v zájmu svého štěstí, na ně nemyslet.“

PASCAL

Dech, z německého jazyka *Der Atem. Eine Entscheidung*, je třetí Bernhardova autobiografická novela a zabývá se jedním z Bernhardových nejsložitějších období v životě. Názorově ho ovlivnilo, poznamenalo a zformovalo z něj spisovatele, který byl uznávaný i odmítaný.

Stavba textu je velmi podobná ostatním novelám. Jelikož se jedná o text, který má znázornit sebepřesvědčovací mechanismus o vedoucí k zachování života, opakování se tu stává až memorováním. Jako by se spisovatel snažil vstřípnit onu myšlenku až do nejhlubších vrstev své existence. Bernhardův jazyk je vcelku výrazově strohý. Nepoužívá tu obrazy a metafory. Píše dlouhá souvětí plná vytríbených obměn jednoho a toho samého. Vše líčí s rychlostí intenzivně přemýšlejícího nemocného, který bojuje proti umírajícímu tělu. Pro jeho text je typická jakási ‚asketičnost‘ zásoby slov. Litanickým opakováním slov a různých replik dává najevo důležitost svých tvrzení. Navrací se k nim jako k zařikávkám, která mají ve své podstatě význam nevyjádřitelný. Neustálým opakováním se je snaží zpřítomnit, aby se stala reálnými.

Ačkoliv se *Dech* zabývá obdobím okolo osmnáctého roku života, byl napsán až v roce 1978, kdy se Bernhard potýkal s dalšími zdravotními problémy, které byly jen následkem příliš dlouhého přecházení nachlazení, které prodělal v mládí. Opravdová síla tohoto těžkého onemocnění vystoupila na povrch jeden den po hospitalizaci jeho dědečka Johannese Freumbichlera v nemocnici. Možná právě proto se Bernhardovi tak rychle přitížilo. Celou dobu své onemocnění popíral. Matka ani nikdo jiný nic netušili. Dlouhou dobu se mu dařilo před ostatními tajit vysokou horečku. Prý se bránil jakémukoliv pozastavení života, protože díky práci v obchodě cítil, že konečně našel existenční rytmus. V práci byl spokojen, chodil na hodiny hudby a konečně mohl být se svým dědečkem.

O tři dny později byl hospitalizován ve stejné nemocnici jako dědeček s diagnózou takzvaného mokrého zápalu pohrudnice. Od té doby byl pravidelně po několika hodinách podrobován punkci, při níž mu byly z plic odváděny dva až tři litry žlutošedé tekutiny.

Závažnost onemocnění dosáhla vrcholu a ohrožovala Bernharda na životě. Několik prvních dní nevnímal nic než jen stíny lidí a zvuky nemocničního sálu, kde bylo na dvacet pět dalších pacientů. Je podivné s jakou přesností Bernhard líčí detaily všeho, co se v těch dnech dělo, ačkoliv byl na pokraji smrti. Jak píše Petr Kaška, jde o: „*Takřka diagnostický záznam choroby, přiblížení k smrti a rozhodnutí k životu se distancuje od známých literárních vzorců.*“⁵⁴

Sledujeme sice záznam pamětí, ale nevidíme u něj žádný sentiment nebo snahu něco přikrášlovat. Jako obranu proti těmto prožitkům spíše ošklivost ještě přiošklivuje. „*To jsem ještě nevěděl, co ta ohlášená punkce znamená, protože tu první, kterou mi provedli, jsem vůbec nevnímal, neboť jsem byl v bezvědomí, ale ať už na mě čekalo cokoli, byl bych se sebou nechal udělat všechno, už jsem díky těm všem těm mezitím podaným lékům neměl v sobě žádnou sílu vůle, byl jsem už jen trpělivý a zcela beze strachu, ať se se mnou mělo dít cokoli, neměl jsem ani ten nejnepatrnější strach, od té chvíle, co jsem najednou neměl bolesti, jsem byl beze strachu, všechno ve mně byl už jen klid a lhostejnost.*“⁵⁵

Rozhodně to nebyla lhostejnost k životu. Jde spíš o popis zdravotnictví jako takového. Letargie přístupu lékařů a sester, se kterou každý den pracovali se smrtí. V těchto pokojích se jen čekalo na smrt. Byli sem odvázeni lidé, u kterých se nejdéle do pár dnů předpokládal konec, a proto sem nechodily skoro žádné návštěvy. Ostatně málokdo snesl takový pohled.

Bernhardův stav se zhoršil natolik, že se jednoho večera ocitl v koupelně. Současně s ním tam byl ještě jeden člověk, podle dechu muž. Jeho dech se zničehonic zastavil, tělo bylo přeneseno do zinkové rakve opodál a Bernhard nastoupil na jeho místo. Teď byla řada na něm a sestra mu každou chvíli chodila kontrolovat puls na ruce. Kolem páté hodiny ráno byl převezen zpět k ostatním, jelikož kupodivu noc přečkal. „*Ale sestry, možná i lékaři si nebyli jisti, jinak by sestry kolem šesté ráno nebyly zavolaly nemocničního kněze, aby mi dal takzvané poslední pomazání. Sotva jsem ten ceremoniál vnímal. Později jsem ho mohl pozorovat a studovat na mnoha jiných. Chtěl jsem žít, všechno ostatní bylo bez významu. Žít, a to žít svůj život, jak a jak dlouho budu chtít. To nebyla žádná přísaha, to si jen ten, nad nímž už mávli rukou, předsevzal v okamžiku, kdy ten druhý před ním přestal dýchat. Ze dvou možných cest jsem se té noci v rozhodujícím okamžiku rozhodl pro cestu života. Nemá smyslu hloubat o tom, zda to rozhodnutí bylo nesprávné či správné. Skutečnost, že to těžké, mokré prádlo mi nespadlo na obličej a nezadusilo mě, byla příčinou, že jsem nechtěl přestat dýchat.*“

---

⁵⁴ KAŠKA, P. *Dýchat dál a žít*. Tvorba, 1985, č. 6, Příloha Kmen. s. 10 – 11.

⁵⁵ BERNHARD, T., *Obrysy jednoho života*. 2.vyd. Praha: Mladá fronta, 2008. s. 164 - 165.

*Nechtěl jsem přestat dýchat jako ten druhý přede mnou, chtěl jsem dýchat dál a dál žít. Musel jsem přimět sestru, která už jistě počítala s mou smrtí, aby mě dala vyvézt z koupelny a zavézt zpátky do sálu, a tudíž jsem musel dýchat dál. Kdybych byl v této své vůli povolil jen na okamžik, byl bych už nežil ani hodinu. Bylo na mně, zda budu dál dýchat, nebo ne. A do koupelny pro mě přišli ne nosiči mrtvol z prosektury ve svých halenách, nýbrž ošetřovatelé v bílém, a ti mě odvezli do pokoje, jak jsem chtěl já. Já jsem určil, kterou z obou cest se mám ubírat. Cesta do smrti by bývala snadná. A právě tak i cesta do života má zase přednost samostatného určení.*⁵⁶

Je otázka, jaká síla přinutí člověka, aby na takovémto konci věřil, že má moc sám rozhodnout o tom, že nepřestane dýchat. Je možné si myslet, že člověk sám dokáže svou vůlí přemoci smrt a pokračovat v dýchání i přesto, že tělo vypovídá službu? Bernhard si očividně myslel, že to dokázal. Zkrátka své tělo přesvědčil, že bude žít. Celý tento prožitek musel na Bernharda bezpochyby zapůsobit velmi tíživě a zároveň pozvednout ducha. Na rozcestí života a smrti se duchem rozhodl pro život, což pro něj mělo až katarzní účinek a jak sám přiznává: „*dodnes určuje, vše, co se mne týká.*“⁵⁷

Dnes se Bernhard proti jakémukoliv sentimentu ohledně těchto událostí brání a tvrdí, že zaznamenává pouze prožitky tehdejšího mladíka a „*nic víc*“. Nemůže však popřít, že toto všechno navždy změnilo jeho ducha, neboť se sám svou vůlí zrodil do „*druhé existence*“ a dal tak příležitost rozšíření své budoucnosti. Vždyť i jeho náhled na další dění v pokoji smrti byl tak střízlivý a racionální, že je až s podivem, jak se jeho mysl dokázala obrnit proti odpornostem, kterých musel být ještě svědkem. Tělo stále nemohoucí a mysl ve střídání zamlženého oparu s jasnými záblesky čerstvého vnímání.

Další dny plynuly ve stejném rytmu. Stále přicházeli další živí na pokraji smrti a po chvíli dělali místo dalším, se stejným osudem. Jednou viděl Bernhard člověka, který se navzdory tomu, že vypadal zdravý, zničehonic sesunul k zemi a v okamžiku byl mrtev. Nemocnice, pokoj smrti, jako továrna na smrt. Podávání léků, jako divadlo, které má jen ukojit diváka, že se s ním ještě počítá. Každý nemocný byl jen jménem na tabulce, která visela nad postelí. Tento obchod se smrtí, jak Bernhard podotýká, kvete hlavně v lednu, na počátku roku, kdy je počasí nejméně přívětivé a starší lidé jsou náchylnější k rozbuzení svých chorob.

---

⁵⁶ Tamtéž, s. 164 – 165.

⁵⁷ KAŠKA, P. *Dýchat dál a žít*. Tvorba, 1985, č. 6, Příloha Kmen. s. 10 – 11.

I tady se setkal se systémem, který tak trochu nebyl podle Bernhardových představ. Našel tu obchod s katolictvím jako nikde jinde. Každý den pokoj navštěvovali kněží toho nejhoršího ražení, kteří tu číhali na smrt. A to úzce korespondovalo s již naučenou nechutí k zavedeným řádům. Nacházíme další ideologii, jejíž prvotní smysl se obrátil v pouhou tyranii a šikanu. Jako vedlejší produkt, který má ale v závěru vyšší hodnotu než samotná idea.

Ve stařeckém pokoji, kde byl i Bernhard, se staří lidé vyměňovali často. Vizita lékařů pouze obcházela postele a němým pohledem sestřám potvrzovala jejich domněnku, že v noci zrovna ten a ten půjde do koupelny. Přesto nemocní neumírali dost rychle, aby se postele stačili uvolnit pro další pacienty. „*Že je umírání nakonec něco tak všedního, to jsem předtím nemohl vědět.*“⁵⁸ Z důvodu zlehčení situace někdy Bernhard přeskakuje do vyprávění v er-formě. Nahlíží tak na sebe jako na obyčejného člověka, který si udržuje odstup a hledá anonymitu. Jako by prchal před životem, který prožil a o kterém píše; do smrti, kterou paradoxně vůbec nezná. Některé věci nelze vysvětlit a pro Bernhardovu biografickou prózu to platí obzvlášť. Většinu skutečností prostě jen ukazuje a popisuje. Často jsou to jen nahodilé náznaky. Vyslovit totiž myšlenku přesně, znamená pokoušet se o nástin pravdy. Čtenář však může plně pochopit, co čte pouze v případě, že to sám prožil. Dostáváme se tedy až ke zbytečnosti psaní. Jakékoliv předávání vlastních zkušeností a prožitků je pro Bernharda marností.

Ve vnímání neustálého opakování nevyhnutelného konce už pak raději viděl něco poučného. Nenechal se již více zraňovat. Musel smrt přetvořit na přirozený běh věcí, ačkoliv až surově odkrytý. Přírodní zákony tu ovládají veškeré dění. V jistém smyslu se pustil až do vědeckého pozorování, které způsobilo znečitlivění ducha i duše. Navzdory tomu, že duše je hmota, kterou je nutno energií ducha vyživovat a zachránit. Obě tyto složky jsou nepostradatelné právě pro záchranu života. „*I to nejoslabenější tělo může být zachráněno silou ducha či silou duše nebo oběma dohromady...*“⁵⁹

Je známo, že Bernhard původně publikovat vůbec nechtěl. Přiznal se však, že toužil po tom, aby se mohl dát poznat. I když si myslel, že není možné ani poznat sám sebe, ani se dát poznat. Základem je sebeurčení, které započalo rozhodnutím nepřestat dýchat a určit svou cestu do života. Skrze řeč a psaní dostáváme sebereflexi, svým myšlenkám dáváme formu skutečnosti. Člověk se však nemůže rozhodnout pro život a myslet si přitom, že smrt je zcela všední a běžná. Víme pouze, že je to přirozený koloběh věcí, který však tímto nemá ztrácet na

---

⁵⁸ BERNHARD, T. *Obrys jednoho života*. 2.vyd. Praha: Mladá fronta, 2008. s. 172.

⁵⁹ BERNHARD, T. *Obrys jednoho života*. 2.vyd. Praha: Mladá fronta, 2008. s. 181.

významu. Na tomto místě se sice zdá být vše bezvýznamné, ale musíme mít na paměti, že jde o pozorování jedné smrti za druhou; životů, které jsou naprosto vytržené z kontextu. Okleštěné do podoby zvířecí a sériové.

Právě proto tu Bernhard znovu uskutečňuje všechny životy, které viděl zemřít. „V jednom interview charakterizuje Bernhard své texty jako skutečnost umělou. Ale současně jakoby psaním a realitou své prózy usiloval o zrušení dvojí hranice, při vědomí její nezrušitelnosti: hranice mezi literaturou a skutečností a hranice mezi duchem a fyzickou skutečností. Usiluje právě o to, co sám definuje jako nemožné.“⁶⁰

Dech je typický svou kruhovou kompozicí. Bernhard zacykluje jednotlivé znaky-slova, repliky. Ani minulost není oddělena od přítomnosti. Je to touha tvořit vlastní život od naprostého začátku. „Bernhardův svět je světem myšlenek, světem ducha. I tam, kde líčí někdejší věčnou realitu, reálné události, sebe v určité situaci, chce vlastně popisovat ducha. Jako by duch měl mít viditelnou, téměř fyzickou podobu.“⁶¹ Bernhard tak vytváří své vlastní utopie jako protipól brutality a bezvýznamnosti světa, aby je vzápětí sám zbořil a ukázal, jak je jeho vize iluzorní a nereálná. Topená v moři lhostejnosti, chaosu a neurčenosti. Navzdory tomu přiznává, že celá tato tiráda s brutalitou smrti, byla pro jeho další vývoj a duchovní zaměření, nepopíratelně nejvýznamnějším faktorem ke stvoření jeho osoby jako takové. Nic z toho, co tam viděl, nelze ničím jiným nahradit.

Samotná nemoc a s ní spojené ochabnutí těla, jsou pro mysl dle Freumbichlera existenčně nutným katalyzátorem. Čas od času je nemoc nutností pro rozjasnění mysli, jinak se člověk neoprostí od všednosti a banalit. K existenčně rozhodujícímu myšlení můžeme dospět i například ve vězeních či klášterech. Stejně jako je nemocnice, i toto jsou místa s odloučením od společnosti, vytržením ze systému řádu a ponecháním mysli v osamocení. Pokud nás nemoc nenajde, musí si ji podvědomí člověka vynalézt. Jde o jakési evoluční pohnutí, které je nutné pro další přežití.

Celá novela je uvozena citátem, který jakoby popírá vše, co je dál napsáno. Popírá moc lidského ducha postavit se proti utrpení, které je zároveň i naším hnacím motorem. I kdybychom mohli vše vysvětlit, rozluštit a objasnit, nezůstane po nás nic než jen stopa po životě, která nikdy nemůže být životem samým.

---

⁶⁰ AUGUSTOVÁ, Z.: [Obrys jednoho života.]. Kritický sborník, 17, 1998, č. 2/3, s. 93.

⁶¹ Tamtéž, s. 99.

2. 4 CHLAD

Izolace

„O každé chorobě lze říci, že je duševní.“

NOVALIS

Chlad, z německého jazyka *Die Kälte. Eine Isolation*, je čtvrtá autobiografická novela z cyklu. Byla napsána v roce 1981. Přímou navazuje na předcházející novelu *Dech*, neboť autor zde popisuje období léčby v sanatoriích, které bylo potřebné k zotavení po prodělaném nachlazení.

Novela je opět psána ‚jedním dechem‘, bez odstavců. Kompozičně vykazuje stejné znaky jako ostatní novely. Bernhard naznačuje, že tato novela je jakýmsi pokusem o jeho vlastní chorobopis: „...ale to se ukáže samo v průběhu této zprávy.“⁶² Znovu máme možnost číst Bernhardovy záznamy, které opakuje s jistými obměnami, různě variuje již dříve řečené. Najdeme tu i expresivní výrazy jako prostředek k popisování nemocných a hrůz jejich sanatoria.

Díky vzpomínkám Rudolfa Brändla máme opět důkaz, že Bernhard někdy záměrně do svých autobiografických novel zakomponovával časové nesrovnalosti. „*Také časovou posloupnost podává s určitou vypravěčskou licencí. Bernhard píše, že po příjezdu do Grafenhofu žádostivě hledal nějakého druhu, kterému by se mohl otevřít, ale nikoho prý nenašel... K tomu mohu dodat pouze tolik: Bernhard přijel do Grafenhofu 27. července 1949 a já odjížděl 20. srpna 1949, což dává dohromady čtyřicet dní pro onen první společný pobyt.*“⁶³

Podrobně popisuje svůj zdravotní stav a navzdory tomu, že jde o něj samotného, poskytuje čtenáři objektivní výpověď. Vystupuje z osobního rámce a analyzuje sebe sama. V tom je *Chlad* od ostatních novel odlišný a jedinečný. Jako mladík obklopený umírajícími lidmi byl určitě velmi senzitivní a frustrovaný, ale přesto se chtěl v novele vyvarovat sentimentality, sebelítosti a velikášství, proto lze na textu rozpoznat onen třicetiletý odstup. Tvrdě hodnotí sám sebe a nestydí se ani ukázat sebekritiku.

---

⁶² BERNHARD, T., *Obrys jednoho života*. 2.vyd. Praha: Mladá fronta, 2008. s. 236.

⁶³ BRÄNDLE, R.: *Chlad. Izolace. Setkání. (Vzpomínky Rudolfa Brändleho na setkání s Thomasem Bernhardem v plicním sanatoriu Grafenhof)*. V: *Revolver Revue*, č. 59, 2005, s. 157 - 165. Překlad T. Dimter.

Přesto se některým kritikům zdálo, že Bernhard svoje texty přece jen uváděl do příliš velké citovosti a označují je díky litanickému charakteru za ‚sugestivní žalmy‘. Tomáš Glanc píše: *„Jednotlivé věty se táhnou přes celé stránky jako dlouhý žalm či nárek, klíčová slova a celé výrazy se znovu a znovu vracejí tak jako nestrávená traumata, celý text se valí jako osvobodivý proud spílání a znovu nalézané naděje.“*⁶⁴

Motto novely je tentokrát převzato od Novalise, představitele německého romantismu, a předznamenává látku celého textu. Její vyznění po přečtení novely opět vyznívá trochu ambivalentně, neboť výrok je trochu zavádějící. Čtenář se v průběhu dozvídá, že na nemoc má vliv jak stav mysli, tak i těla. Zcela zásadní pro uzdravení je ovšem duševní rozpoložení, ale pokud tělu nepomůžete, mysl to sama nezvládne. Bernhard se v *Chladu* pokusil člověku otevřít veškeré možnosti přístupu k životu a jeho moc jej ovládat.

Jak už bylo řečeno, Bernhard byl po hospitalizaci v Zemské nemocnici v Salcburku donucen jít na doléčení do plicního sanatoria Grafenhof, které se nacházelo asi hodinu od Salcburku v St. Veitu v Pongau (nazývané také ‚rakouský Davos‘). Nastoupil dne 27. července roku 1949 a ubytovali jej ve dvanáctičlenném pokoji. Sanatorium vzniklo v roce 1913 a pro svůj účel bylo umístěno v nadmořské výšce 750 metrů. Všude kam Bernhard přišel, našel nelítostné ‚vladaře‘. V sanatoriu to byl primář, asistent a asistentův asistent. Bernhard to nazývá odporným triumvirátem lékařů; Edelmüllera, Prinze a Grafa.⁶⁵

Samotný primář byl prý národní socialista, ale jelikož by za něj nebyla náhrada, na svém postu zůstal. Lékaře obecně charakterizuje jako lidi nehodné jakékoliv důvěry a naprosto neschopné konat svou práci.

Prostředí sanatoria mělo být místem prospívajícím svým klimatem pacientům s otevřenou plicní tuberkulózou. Bernhard byl ze začátku tak trochu za vydědence, protože tuto nemoc neměl. Byl zde pouze na doléčení a z důvodu, že měl na rentgenu plic malý nález, stín na plicích.

Celou situaci Bernhard popisuje s paradoxním výsměchem. Jako všichni ostatní, byl nucen chodit po chodbách sanatoria s obrovskou sklenicí na hleny a sbírat do nich svůj ‚odpad‘, sputum (lidově chrchel). Bernhard samozřejmě neměl tento odpad z čeho tvořit, a proto byli lékaři neustále zklamáni. Nakonec si Bernhard začal účelově vyvolávat záchvaty kašle a po nějakém čase stvořil ‚vzorek‘, ze kterého se již dali udělat testy. ‚Bohužel‘ byl stále

⁶⁴ GLANC, Tomáš: Sugestivní žalmy. Týden, 4, 2. 6. 1997, č. 23, s. 67.

⁶⁵ iLiteratura.cz: Radovan Charvát. Bernhard, Thomas (2) [online]. c2012 [citováno 1. 6. 2012]. Dostupné z WWW: <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/10037/bernhard-thomas-2>>

negativní a všichni mu dávali najevo, že tam nepatří. Asi po pěti týdnech byl už test pozitivní a Bernhard byl oficiálně nakažený otevřenou tuberkulózou (později vyšlo najevo, že vzorky byly v laboratoři zaměněny, nakonec měl však o něco později stejně potvrzeno, že je skutečně nemocen).

Po tomto potvrzení Bernhard kupodivu pociťoval jistou úlevu. Pravděpodobně tomu tak bylo, protože již věděl, na čem je a nemusel se zaobírat planými nadějemi. Navíc už nebyl za vyhnance. V občasných pocitech sebelítosti rekapituluje autor celý svůj život. A když se ohlédne, vidí jen ono vyhnanství. „*Šel jsem na základní školu a selhal jsem, nastoupil jsem do internátu a selhal jsem, pak jsem nastoupil na gymnázium, kamkoli jsem přišel, tam jsem byl s proklínáním a s ostudou vyhnán, ponížený, odmítnutý a zapuzený všemi a každým, ještě i dnes, když procházím Salcburkem, mám tyto pocity, ještě i dnes je to pro mě doslova ulička smrti, ještě i dnes, po třech desítkách let.*“⁶⁶ Střídavě se v myšlenkách ubírá ke smrti nebo zpět k životu. Prochází pocity sebelítosti a zatrpklosti. Nabyl dojmu, že všude, kam přišel, vládla smrt. Nenáviděl, vše, co bylo venku, v okolním světě, ale nakonec se tyto úvahy ukázaly být zcela absurdními.

Rozpomíná se na všechno utrpení a válečné oběti. Kdo rozhoduje o tom, že ten či onen člověk má právo uniknout a zachránit se před válkou. Čím musí být člověk výjimečný, že se mu podaří tyto hrůzy přežít. V záchvatech fyzické i psychické slabosti nakonec věří, že i když válku přežil, stejně ho smrt dostihla zde a zaslouží si ji. Smířil se se smrtí a vzdal svůj boj.

Bez jakéhokoliv předznamenání i grafického oddělení v textu, zničehonic obrací a upíná se k *opačné logice*. Poznal, že se podvolil principům Grafenhofu: „*Mé stanovisko se změnilo ve všem. Bouřlivěji než kdy jindy jsem se teď stavěl proti Grafenhofu a jeho zákonům, proti tomu, co bylo nevyhnutelné! ...opět jsem chtěl žít na sto procent, mít svou existenci, ať to stojí co to stojí.*“⁶⁷ Pochopil, že na první pohled je sice snazší se vzdát, ale také to, že život je prostě posvátný: „*Ovšem za cenu života a za cenu celé existence, o níž přece nemůžeme vědět, jakou ve skutečnosti měla a jakou jednou bude mít cenu.*“⁶⁸ V těchto úvahách se znovu nakonec utíká ke svému ‚všechno je fuk‘ (viz kapitola *Sklep*).

Své úvahy o bytí a jeho vzájemném prolínání se s ostatními existencemi uzavírá takto: „*Jednolitost není nic, ale veškerenstvo je všechno. Byl jsem tak pohodlný, že jsem se přízemně rozhodl přizpůsobit a rezignovat, ... Z pohodlnosti a zbabělosti jsem si vzal příklad z milionů*

---

⁶⁶ BERNHARD, T., *Obrysy jednoho života*. 2.vyd. Praha: Mladá fronta, 2008. s. 236.

⁶⁷ Tamtéž, s. 238.

⁶⁸ Tamtéž.

*těch, kteří šli na smrt, ať už z jakého důvodu, a nestyděl jsem se dokonce pro své pohodlnické úvahy zneužít ani obětí poslední války a namlouvat si, že můj konec, smrt a umírání jsou srovnatelné s jejich, zneužil jsem smrt milionů lidí tím, že jsem se chtěl připojit k jejich smrti. ... Mé názory byly jen patetické, mé utrpení jen teatrální.*⁶⁹ Zcela racionální a konečná analýza ukazuje schopnost autora sebereflexe. Jedinec ztrácí na významu, pokud není ve vztahu s ostatním. Tento vztahový princip lze aplikovat na vše, co známe. Cihla zlata bez finanční hodnoty ostatních zlatých cihel ztrácí na ceně, hodnotě a významu.

V podtitulu novely zní termín *izolace* a jako vždy i v této novele naznačuje hlavní téma. Plicní choroby obecně jsou vysoce nakažlivé, neboť se přenášejí vzduchem. Tehdejší strach z TBC byl obrovský a pro tehdejšího nemocného to znamenalo absolutní vyčlenění ze společnosti. Dnes bychom tento stav *izolace* mohli připodobnit k nemocným virem HIV. Kolem sanatoria byly rozestavěny varovné cedule s nápisy: Vstup zakázán! Léčebna. *Izolovanost* se tu u Bernharda projevila snad ve všech směrech. Od rodiny nedostával žádné zprávy a mezi pacienty panovala spíš nedůvěra než přátelství. Autor také pociťoval celkovou *izolaci* od okolního světa a v záchvatech sentimentality neviděl naději, že by se do něj ještě kdy vůbec vrátil.

Navzdory veškeré *izolovanosti*, si Bernhard našel v sanatoriu přítele, kapelníka Rudolfa Brändla. Ve vzpomínkách na první setkání s Bernhardem Brändl říká, že jej oslovil nesmělý mladík a přiznal se mu, že je vnuk Johannese Freumbichlera. O tři dny později Brändle našel pod svým polštářem vzkaz přibližně tohoto znění: „...že mě prý slyšel hrát v kapli na varhany, že hudba pro něho znamená všechno, a že si mě proto dovoluje ve vši účtě požádat o přátelství. Podepsán: Thomas Bernhard.“⁷⁰ Po té vyšel z pokoje, aby mladíka vyhledal. Ten už zatím netrpělivě postával u okna, jako by na něj čekal. Postupem času vzniklo pouto na celý život. Trávili spolu hodiny a hodiny učením hudební teorie atd. (viz kapitola Biografie). Oba si trochu zpříjemnili dlouhé hodiny v léčebně a Bernhard zase zkoušel zpívat. Nebylo to s ním ale vždy lehké. Brändle na vyučování vzpomíná takto: „...aby přešel od učení k nějakému efektivnímu výsledku, mu scházela vytrvalost... Dlouhodobá koncentrace na nějaké téma nepatřila k jeho silným stránkám, už po půl hodině byl zase roztěkaný, zabředal do slovních hříček, které mohly rychle skončit v naprostých pošetilostech.“ Jednou dokonce poslal rodičům dopis, ve kterém píše: „S Bernhardem jsem

---

⁶⁹ Tamtéž, s. 239.

⁷⁰ BRÄNDLE, R.: *Chlad. Izolace. Setkání. (Vzpomínky Rudolfa Brändleho na setkání s Thomasem Bernhardem v plicním sanatoriu Grafenhof)*. V: Revolver Revue, č. 59, 2005, s. 157 - 165. Překlad T. Dimter.

*právě na kordy, což znamená, že jsem ho za jeho dětinské chování potrestal tím, že jsem s ním několik dní nepromluvil. Je to šašek, se kterým není snadné vyjít.*⁷¹

Přátelství bylo přerušeno krátkou pauzou, kdy byli oba pacienti mylně vysláni do světa jako zdraví. Toto špatné lékařské rozhodnutí bylo velmi nešťastné. Brändle se vrátil do Grafenhofu bez pravé plíce a Bernhard s aplikovaným pneumoperitoneem (podvázána brániční tepna pro lepší přístup k přifukování vzduchu k oběma plicím; vzduch sevře plíci a trhlina má čas se zacelit).

Při svém krátkém návratu domů, našel Bernhard matku stále na smrtelné posteli. Umírala ve strašných bolestech opečovávaná svou matkou a manželem, Petrem Fabjanem. Ačkoliv byl Bernhard také těžce nemocen, myslel jen na to jak rodině pomoci. Bohužel věděl, že on sám je na obtíž. Udělal sice zkoušky na kupeckého příručího, ale s jeho plicní chorobou mu byly k ničemu. Nemohl ani pracovat, ani zpívat. Potácel se ve své ‚civilizaci smrti‘ bez využití a s pouhou sociální podporou.

Tragédie v rodině a vlastní onemocnění rozpoutalo v Bernhardovi změť myšlenek o původu člověka. Snažil se prohlédnout až ke svým kořenům, a proto vyhledal svého dědečka z otcovy strany (o otci Aloisi Zuckmayerovi viz kapitola Biografie). Čím více se snažil svůj původ před sebou odhalit, tím více cítil, že se může nenapravitelně zranit. *„Vsedě na pařezu jsem se sám sebe ptal na svůj původ, a má-li mě vůbec zajímat, z čeho jsem vzešel, odhodlám-li se k tomuto odhalení nebo ne, jsem-li nebo nejsem dost otrlý, abych prozkoumal svoje základy. ..., zdráhal jsem se odstranit po sobě všechny vrstvy a proniknout až na dřev, ... Copak jsem měl na to, abych se vydal v šanc sám sobě?“*⁷²

Návraty do minulosti umožňují hledání vlastní identity. Člověk se ptá, odkud má takovou a takovou vlastnost nebo, kde vzal tak hrozné charakterové vady. Sebeuvědomění si dává člověku pocity jistoty, odhalení vadných kořenů však může člověka naprosto zlomit. Bernhard to věděl a bál se už jen proto, že byl svému otci fyzicky až děsivě podobný.

Po matčině smrti se odhodlal z Grafenhofu odejít živý. Začal opět zpívat, i když mu to lékaři zakazovali a dokonce se tajně vykrádal na procházky do vesnice, kam měli nemocní vstup zakázán. Toto zdravé fyzické vytížení Bernhardovým plicím pravděpodobně prospělo a pomalu se začal uzdravovat. Po té, co si vynutil propuštění, se vrátil domů a začal si hledat práci.

---

⁷¹ Tamtéž, s. 160.

⁷² BERNHARD, T., *Obrys jednoho života*. 2.vyd. Praha: Mladá fronta, 2008. s. 239.

Novela končí kusou informací o tom, že si vlastní nedbalostí poškodil implantát pneumoperitonea a dostal embolii. Opět to prý vypadalo na návrat do sanatoria, ale tam už se Bernhard za žádných okolností nevracel.

Jaroslav Střítecký se o Chladu vyjádřil takto: „*Odporné chrchlání a plivání ani bída tělesné postiženosti či umírání, jakkoli pečlivě popsané, není a nemá být pravdou o člověku v mezní situaci. Taky se těmito popisy patologických stavů k ničemu nedojde a dojít nemá. Pravda a lež jsou tu ovšem plně přítomny, ale jen herními situacemi, možnostmi, průběhy.*“⁷³

2. 5 DÍTĚ

„*Nikdo nenalezl, a ani nenalezne.*“

VOLTAIRE

Dítě, z německého jazyka *Ein Kind*, uzavírá celý cyklus a byla napsána ihned rok po *Chladu*, tedy v roce 1982. Tato novela je svým postavením v cyklu zcela výjimečná. Vymyká se nejen svou pozicí, ale i jazykem a obsahovým významem. Jako jediná nemá podtitul.

Předcházející čtyři novely mapují autorův život od dvanáctého do devatenáctého roku života. V *Dítěti* se vrací zpět a pokládá před čtenáře své vzpomínky z dětství, přibližně od druhého roku života a končí prakticky tam, kde začíná *Příčina*, nástupem do národně-socialistického internátu. Augustová o tom říká, že v tomto případě by ani cyklus touto novelou začínat opravdu neměl. Novela totiž popisuje návrat do dětství jako návrat do ráje. Uzavírá kruh života a spěje tak k jedinému cíli, po kterém všichni touží.⁷⁴

Kompozice je opět založena na celé řadě opakování. Někdy dokonce opakuje události, které již jednou předestřel v předcházejících novelách. Ze začátku novely se zdá, jako by chtěl Bernhard psát své vzpomínky na dětství skutečně z pohledu osmiletého kluka. Jeho častá přirovnání jsou sice zcela vážná a fatalistická, ale vykazují se přebujelostí dítěte. Někdy se dokonce navrácí do doby, kdy mu byly pouze dva nebo tři roky, což díky popisnosti zkušeného spisovatele vyznívá jako časový paradox.

---

⁷³ iLiteratura.cz: Jaroslav Střítecký. Bernhard, Thomas II (část 2) [online]. c2012 [citováno 6. 6. 2012]. Dostupné z WWW: <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/18985/bernhard-thomas-ii-cast-2>>

⁷⁴ AUGUSTOVÁ, Z.: *[Obrys jednoho života.]*. Kritický sborník, 17, 1998, č. 2/3, s. 93.

Bernhardův jazyk je opět velmi bohatý, někdy se zdá, jako by se Bernhard snažil čtenáře nekonečnými výčty zahltit. Často užívá básnická vyjádření a dokonce velmi podrobně popisuje místa, domy a věci, což připisuje této novele další výjimku. Při líčení nepříjemných (Bernhardových oblíbených) funerálií se uchyluje až k expresivním popisům.

Novela začíná příběhem o poručníkově kole značky Steyr, který dokončuje znovu až někde jinde. Popis triumfu na kole je až skoro narcistický. Touto svou vlastností se Bernhard však vůbec netajil: „*Již jako mladý muž prohlásil, že jediné, co ho na světě zajímá, je vlastní kamenný pomník. To nebyl bonmot, myslel to smrtelně vážně, jako výraz naprosté sebedůvěry, nijakými pochybami nesnižované ocenění vlastní osoby, spojené se silnou vůlí přežít sám sebe.*“⁷⁵ Tak silné projevy sebevědomí pramení snad z dojmu, který v něm živil dědeček, tím, že mu neustále vštěpoval přesvědčení o jeho genialitě. Snažil se jej naučit hře na housle, malování, ale nenapadlo jej, že vnuk má zkrátka stejné vlohy jako on pro spisovatelskou dráhu.

Příhoda s kolem nakonec neměla nijak teatrální vyznění a je pojata s detailností dětského světa. Sice bez svolení ‚našich‘, ale poprvé vyjel na kole a ihned mu to šlo. Byl na sebe hrdý a těšil se, jak na něj bude hrdá i matka a dědeček. Sledujeme tu podrobné popisy změn nálad, prostředí i v něm se zrcadlící počasí. Bohužel celý výlet nedopadl dobře a nakonec z něj zbyly jen pocity viny a strach z potrestání.

Autor se až smířlivě neustále snaží matčinu nenávisť vůči němu vysvětlovat a tím jako by omlouvat. Křičívala na něj: „*Tys mi ještě scházal. Jsi moje neštěstí, aby tě d'as spral! Zničils mi život! Za všechno můžeš ty! Ty mě přivedeš do hrobu! Jsi k ničemu, stydím se za tebe! Jsi budižkničemu jako tvůj otec! Nestojíš za zlámanou grešli! Ty kazisvěte! Ty lháři!*“⁷⁶ Z tohoto výčtu je jasné, že to ani nebylo přímo mířeno na samotné dítě. Zhrzená matka si jen ve skutečnosti vylévala zlost na Thomasova otce. A její neschopnost přemoci nenávisť k bývalému milenci ji ještě více proti dítěti popuzuje. Díky tomu má Bernhard pro matku pochopení už v dětském věku a bezmezně ji miluje: „*Matku jsem miloval, nebyl jsem jí však milovaným synem, nic se mnou nebylo jednoduché, komplikovanost z mé strany přesahovala její síly.*“⁷⁷ Často ho bila, ale ještě větší vysílení přicházelo, když poznávala, že to s jejím dítětem nic nezmuže.

---

⁷⁵ iLiteratura.cz: Jaroslav Střítecký. Bernhard, Thomas II (část 2) [online]. c2012 [citováno 6. 6. 2012]. Dostupné z WWW: <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/18985/bernhard-thomas-ii-cast-2>>

⁷⁶ BERNHARD, T., *Obrys jednoho života*. 2. vyd. Praha: Mladá fronta, 2008. s. 313.

⁷⁷ Tamtéž, s. 302.

Z toho plynuly i Bernhardovy neustálé až přemrštěné pocity viny. Jako dítě si myslel, že je vyobcován z lidské společnosti a že nemá nárok absolutně na nic. Jako syn i jako žák byl šikanován za to, že se pomočoval. „*Dnes vím, že to, co jsem ve svých počůránkovských létech považoval za naprosto nepřírozené a odpudivě mimořádné, bylo ve skutečnosti v mých životních podmínkách to nejpřírozenější.*“⁷⁸ Později pochopil, že onen ústav pro obtížně vychovatelné děti (viz kapitola *Příčina*) byl, dá se říci, trestem za tyto projevy. Kvůli internátu i škole se tehdy pokusil o sebevraždu, ale provaz na trámu se prý přetrhl. Z pozice dospělého toto své jednání komentuje tím, že si život nakonec nikdy nevezl pouze z lásky k dědečkovi.

Šťastné období Bernhardova života, které je ústředním tématem celé novely, je čas strávený s prarodiči na venkově u Hippingu. Autor podrobně popisuje venkovský život, který mu přináší radosti, které doposud neznal. Práci spojenou s hospodařením se cítí být užitečný. V těchto místech s dědečkem zavedli i své oblíbené společné procházky, kdy neúspěšný spisovatel předával moudra svému vnukovi. Například církev byla pro dědečka jen obrovským nevkusným obchodem, který zneužíval hlouposti člověka. „*Každého člověka, který prodá něco, co není, obžalují a odsoudí, říkával dědeček, církev už po tisíciletí zcela veřejně prodává Boha a Ducha svatého, aniž ji kdokoli potrestá.*“⁷⁹ Pro něj byl církev jen další institucí, vzniklou za účelem hromadění majetku. Sám Bernhard popisuje kostel jako divadlo, které vytváří představení, jemuž nikdy nerozuměl. Výhrůžky vyčenené od kazatele byly pro dítě děsivě hrůzostrašné a nechápal, proč by mu měl takto někdo vyhrožovat. Poukazuje tak na nesmyslnost celého systému, který má dle jeho názoru opět jen jediný účel, ovládat masy lidí.

V novele Bernhard líčí své období na Hippingu jako období ráje. Jeho přítel z těchto časů Johann Fink (v novele *Hansi z Hippingu*) v jednom rozhovoru o Bernhardovi říká: „*Thomas trávil většinu času tady u nás. Když si uvědomíme, co všechno zažil a jaký měl život, je pochopitelné, že vnímal Hipping jako ráj. Ale samozřejmě, že to byl normální kluk. Nedostižný byl ve vymýšlení nejrůznějších neplech. ... Tu jeho autobiografii mám rád... Thomas mi vždycky říkal, že něco takového nenapiše. Že prý by to nebylo zajímavé. A jak je vidět mylil se.*“⁸⁰

---

⁷⁸ Tamtéž, s. 236.

⁷⁹ Tamtéž, s. 319.

⁸⁰ DIMTER, T. *Přátelství na celý život. (Thomas Bernhard a Hansi z Hippingu)*. Revolver Revue, č. 59, 2005, s. 155 – 156.

Tato poslední novela výborně ukončuje celou pentalogii. Líčí dojmy a pocity, které ostatní novely postrádají. Dle mého názoru se ve vzpomínkách navrací do dětství z prostého důvodu. Navzdory tomu, že i v poslední novele jsme svědky bernhardovských útrpných scénářů, jsou tu pro čtenáře uschovány pasáže, které vyvolávají úsměv. Tento úsměv je však podmíněný tím, že čtenář je obeznámen se všemi ostatními scénáři ‚Bernhardova divadla‘. Vymezuje se na úzkou hranu komedie a tragédie a přebírá Shopenhauerův výrok: *„Jednotlivosti života mu připadají komické, celek tragický.“*⁸¹

---

⁸¹ iLiteratura.cz: Jaroslav Střítecký. Bernhard, Thomas II (část 2) [online]. c2012 [citováno 6. 6. 2012]. Dostupné z WWW: <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/18985/bernhard-thomas-ii-cast-2>>

ZÁVĚR

Thomas Bernhard se ve svých pěti autobiografických novelách toužil ‚dát poznat‘. Nechtěl však působit dojmem, že kvůli svým prvním rokům života zamýšlí ve čtenáři vyvolávat soucit a lítost. Sepsání těchto novel bylo pro mě Bernhardovou zpovědí i testamentem, i když by s tím pravděpodobně nesouhlasil.

První dojmy z textů v bernhardovském stylu vyvolávají u většiny lidí odpor a nechuť. Na plochu života rozprostírá neutěšenost a zlobu, které však nemají vyvolávat jakékoliv soudy nebo pocity nesmiřitelnosti.

Bernhard píše velmi komplikovaně a většina čtenářů si k němu musí najít svou vlastní cestu. Moje cesta byla velice obtížná a trvala velmi dlouho. Jakmile však proniknete onou složitostí a překombinovaností jazyka, narazíte na obrys člověka, který si stvořil svůj vlastní svět a snažil se tím něco nebo někoho změnit. Z prvního pohledu se ocitnete v chaosu příčin a následků. Pak otevřete dveře a zjistíte, že ono spílání je pravděpodobně myšleno jen jako nárazy na člověka, aby se posunul alespoň o kus dál. Pokud vejdete, pochopíte, že Bernhard není misantropem, ale spisovatelem s ideou o nápravě člověka.

Toto tvrzení dokládá celý autobiografický cyklus, neboť jeho zacyklenost objasňuje snahu o návrat k očistě. Katarzi najdeme v poslední novele při radostném pohledu na svět očima malého kluka, který prožil příliš mnoho a tímto zvoláním překrývá temné stránky lidské existence. Z celku pak nakonec vyvstává lidská stránka Thomase Bernharda, který byl ve své zemi tak nepochopen. ‚Bernhardovský mýtus‘ tedy zastírá spisovatelovu nespornou úctu k pojmům jako je láska, rodina a přátelství.

Resumé

Diplomová práce pojednává o životě a díle rakouského spisovatele a dramatika 20. století, Thomase Bernharda. Podrobně se zabývá jeho životem a vlivem na tvorbu samotnou. Seznamuje čtenáře s Bernhardovým jedinečným spisovatelským stylem. Konkrétně se zaměřuje na část tvorby s autobiografickými rysy.

V jednotlivých kapitolách jsou rozpracovány autobiografické novely *Příčina, Sklep, Dech, Chlad a Dítě*. Jako celek je české nakladatelství Mladá fronta vydalo pod názvem *Obrys jednoho života*. Odtud pochází parafráze názvu diplomové práce *Obrys Thomase Bernharda*, neboť se snaží o interpretaci novel s velmi blízkým pohledem na autorův život.

Summary

The diploma thesis deals with the life and the work of the Austrian writer and playwright of the 20th century – Thomas Bernhard. It is focused on his life and work in detail and it familiarizes the reader with Bernhard's unique writing style. Specifically it describes that part of the author's work which carries the autobiographical elements.

The autobiographical novels *The Cause*, *The Cellar*, *The Breath*, *The Coldness* and *The Baby* are elaborated in the individual chapters. The Czech publishing house published them together in a book called *The Silhouette of One Life* (English translation: *Gathering Evidence*). This title is the source from which the paraphrase of this dissertation's name comes as it tries to interpret the novels with the focus on an author's life.

POUŽITÁ LITERATURA

AUGUSTOVÁ, Z. [*Obrys jednoho života.*]. Kritický sborník, 17, 1998, č. 2/3, s. 91 – 101.

BANKL, Hans: Život a smrt slavných. 2. Obyčejné nemoci neobyčejných. [Z německého originálu přeložil Jiří Pondělíček.] 1. vyd. Praha : Euromedia Group – Ikar, 2006, s. 75-84. ISBN 80-249-0754-2.

BERNHARD, T. – DE RAMBURESE, J. L. *Všichni lidé jsou monstra, jakmile odloží svůj krunýř.* Rozhovor s Jean-Louise de Ramburese. V: Revolver Revue, č. 59, 2005, s. 171 - 175. Překlad T. Dimter.

BERNHARD, T. - FLEISCHMANNOVÁ, K. *Thomas Bernhard – Setkání.* Rozhovory s Kristou Fleischmannovou. V: Literární noviny, roč. 8, č. 14, 9. 4. 1997, s. 1, 8. Rozhovor o životě. Z knihy *Eine Begegnung* (Setkání). Překlad R. Charvát.

BERNHARD, T. – HOFMANN, K. *Už tady budu jen krátce.* Rozhovor s Kurtem Hofmannem. V: Revolver Revue, č. 59, 2005, s. 231 - 238. Překlad T. Dimter.

BERNHARD, T. – SCHEIBOVÁ, A. *Z jedné katastrofy do další.* Rozhovor s Astou Scheibovou. V: Revolver Revue, č. 59, 2005, s. 181 – 188. Překlad T. Dimter.

BERNHARD, T., *Obrys jednoho života.* 2.vyd. Praha: Mladá fronta, 2008. 402 s. ISBN 978-80-204-1784-8.

BRÄNDLE, R.: *Chlad. Izolace. Setkání. (Vzpomínky Rudolfa Brändleho na setkání s Thomasem Bernhardem v plicním sanatoriu Grafenhof).* V: Revolver Revue, č. 59, 2005, s. 157 - 165. Překlad T. Dimter.

DIMTER, T. *Chicago v Evropě aneb Bernhardova léta učednická.* Revolver Revue, č. 59, 2005, s. 167 – 170.

DIMTER, T. *Přátelství na celý život. (Thomas Bernhard a Hansi z Hippingu).* Revolver Revue, č. 59, 2005, s. 155 – 156.

DOLEJŠÍ, Pavel: Školní slovník světových spisovatelů. 564 světových spisovatelů od počátku písemnictví do současnosti. 1. vyd. Humpolec: Pavel Dolejší, 2007, s. 44-46. ISBN 978-80-86480-85-5.

- FINK, J. *V ráji. (S Johanem Finkem o Thomasi Bernhardovi)*. V: *Revolver Revue*, č. 59, 2005, s. 155 - 156. Překlad T. Dimter.
- GLANC, T. *Sugestivní žalmy*. *Týden*, č. 2. 6. 1997, č. 23, s. 67.
- HENNETMAIR, K. I. *Jeden rok s Thomasem Bernhardem*. Obsahuje: *K deníku Karla Ignaze Hennetmaira*. *Revolver Revue*, 2005, č. 59, s. 189-216. Překlad R. Charvát.
- HOELL, J. *Thomas Bernhard. Portrét spisovatele a dramatika*. 1. vyd. Praha: Prostor, 2004. 176 s. ISBN 80-7260-102-4.
- HYRŠLOVÁ, K. *Z Bernhardovy biografie bolesti*. *Literární měsíčník*, 14, 1985, č. 9, s. 135 – 136.
- CHARVÁT, R. *Zakalený úsvit života*. *Lidové noviny*, 10, 3. 5. 1997, č. 103, Příloha *Národní*, č. 18, s. V. 1.
- JANATKA, J. *Běh uličkou smrti*. *Literární noviny*, 8, 23. 7. 1997, č. 29, s. 8.
- JUNG, Jochen. *Malý bernhardovský kalendář*. *Revolver Revue*, 2005, č. 59, s. 227-229. Překlad T. Dimter.
- KAŠKA, P. *Dýchat dál a žít*. *Tvorba*, 1985, č. 6, Příloha *Kmen*. s. 10 – 11.
- KNAPP, A. *Bernhardovo vzteklé curriculum vitae*. *Nové knihy*, 37, 2. 4. 1997, č. 12, s. 1.
- PLOCEK, J. *Knihovnička. Osobnosti. (Thomas Bernhard ,Obrys jednoho života)*. *Literární noviny*, 19, 1. 9. 2008, č. 36, s. 16.
- POKORNÝ, M. *Bernhardův příklad, jak se vypravit opačným směrem*. *Mladá fronta Dnes*, 8, 9. 7. 1997, č. 158, s. 17.
- ŠÍCHA, J. *Knihovnička, Osobního tónu. (Thomas Bernhard ,Obrys jednoho života ')*. *Literární noviny*, 19, 28. 7. 2008, č. 31, s. 16.
- ŠLAJCHRT, V. *Na rozdíl od bezvěreckých Čech...* *Literární noviny*, 8, 2. 4. 1997, č. 13, s. 16.
- TVRDÍK, M. *Dvakrát z rakouské tvorby*. *Rudé právo*, 12. 9. 1985, s. 5.

Internetové zdroje

dieterwunderlich.de: Thomas Bernhard: Bibliografie (Auswahl). [online]. c2005/2008 [citováno 14. 6. 2012]. Dostupné z WWW: <<http://www.dieterwunderlich.de/Bernhard-bibliografie.htm>>

iLiteratura.cz: Jaroslav Střítecký. Bernhard, Thomas II (část 1) [online]. c2012 [citováno 6. 6. 2012]. Dostupné z WWW: <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/14927/bernhard-thomas-ii-cast-1>>

iLiteratura.cz: Jaroslav Střítecký. Bernhard, Thomas II (část 2) [online]. c2012 [citováno 6. 6. 2012]. Dostupné z WWW: <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/18985/bernhard-thomas-ii-cast-2>>

iLiteratura.cz: Jaroslav Střítecký. Bernhard, Thomas II (část 3) [online]. c2012 [citováno 20. 5. 2012]. Dostupné z WWW: <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/18987/bernhard-thomas-ii-cast-3>>

iLiteratura.cz: Milan Tvrđík. Bernhard, Thomas I [online]. c2012 [citováno 8. 6. 2012]. Dostupné z WWW: <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/14013/bernhard-thomas-i>>

iLiteratura.cz: Radovan Charvát. Bernhard, Thomas (2) [online]. c2012 [citováno 1. 6. 2012]. Dostupné z WWW: <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/10037/bernhard-thomas-2>>

iLiteratura.cz: Radovan Charvát. Bernhard, Thomas (3) [online]. c2012 [citováno 16. 5. 2012]. Dostupné z WWW: <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/10031/bernhard-thomas-3>>

novinky.cz: Radmila Hrdinová. Thomas Bernhard Na Zábradlí: Náměstí Hrdinů hrůzy zbavené [online]. c2012 [citováno 20. 4. 2012]. Dostupné z WWW: <<http://www.novinky.cz/kultura/5882-thomas-bernhard-na-zabradli-namesti-hrdinu-hruzy-zbavene.html>>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 (s. 7): Karl Ignaz Hennetmair: *Ein Jahr mit Thomas Bernhard* (Rok s Thomasem Bernhardem)

Příloha č. 2 (s. 7): Thomas Bernhard o dědečkovi v autobiografii *Dítě*

Příloha č. 3 (s. 10): Elfriede Jelineková ve své řeči na rozloučenou s Thomasem Bernhardem „*Bez dechu*“

Příloha č. 4 (s. 10): Thomas Bernhard alias Niklas van Heerlen: *Před básnickým hrobem*, Salzburger Volksblatt, 12. Července 1950

Příloha č. 5 (s. 11): Soudnička *Ivan Hrozný*

Příloha č. 6 (s. 12): povídka *Šílená Magdalena*

Příloha č. 7 (s. 12): báseň *V šestadvaceti letech* ze sbírky *Na zemi a v pekle*

Příloha č. 8 (s. 16): režisér Gerhard Klingenberg o Bernhardových hrách

Příloha č. 9 (s. 20): Thomas Bernhard o Hedwize Stavianicekové

Příloha č. 10 (s. 20): skandál kolem uvedení hry *Divadelník* v Salcburku

Příloha č. 11 (s. 21): Bernhardovy choroby

Příloha č. 12 (s. 21): úryvek z poslední vůle Thomase Bernharda

Příloha č. 13 (s. 22): Bernhard o motivech, které ho vedly k napsání autobiografie, v rozhovoru s Brigitte Hoferovou

Příloha č. 14: Bibliografie

Příloha č. 1

Thomas před sebou otevřel knihu svého dědečka Freumbichlera *Jodok Fink...* Teď mi dochází, pravil Thomas, že vlastně moderním způsobem navazuji na svého dědečka. Všechno, co vyšlo v době mezi mým dědečkem a mnou, je na vyhození. ... Ach, pravil Thomas, když jsem četl důkladněji, objevil jsem slabá místa. Všechno je příliš krásné, všechno je líčeno až příliš krásně. Všechno, co pociťuji jako odporné, zdálo se mému dědečkovi krásné. Když to Thomas říkal, ztišil trochu hlas, vyslovil to trochu nesměle, spíše tak trochu pro sebe.

Příloha č. 2

„Dědečkové jsou učitelé, skuteční filozofové každého člověka, strhávají oponu, kterou ostatní stále zatahují. Jsme-li s nimi, vidíme, jak to skutečně je, nikoli jen z hlediště, ale také jeviště a všechno za jevištěm. Dědečkové po tisíciletí vytvářejí d'ábla, kde by bez nich byl jen Pán Bůh. Díky nim poznáváme celé toto dokonalé představení, nikoli jen ten ubohý prolhaný zbyteček jakožto frašku.“

Příloha č. 3

Jeho celoživotní choroba ho pozdvihovala, musel perem zachytit dech, který mu ustavičně scházel. ...Dokud mluvím, jsem. Třebaže jsme už věděli, co se v jeho textech říká – ve své hudebnosti, rytmickém členění, nekonečné sinusoidní křivce byly nedostižné –, člověk musel, sám zbaven dechu, číst stále dál. A tak zkušenost až příliš omezeného zásobení vzduchem stvořila nespoutaný dech toho, kdo promlouvá.

Příloha č. 4

Jednoho krásného letního odpoledne jsem se procházel po idylickém maxglanském hřbitově. Myslel jsem, že se procházím věčně kvetoucí květinovou zahradou, neboť tisíce a tisíce květů zářily v téměř nadpozemských barvách. Najednou jsem strnul. Na očividně zapomenutém pomníku jsem četl jméno tichého myslitele a jedinečného básníka, který, jak jsem si vzpomněl, zde byl před půldruhým rokem pochován. Hned se mi vybavili lidé v henndorfském kroji, sedláci a selky se skloněnými hlavami, kteří pomalu vyprovázeli prostou rakev. Opět jsem pocítil bolest nad ztrátou tohoto velkolepého muže z nedalekého Henndorfu, a jak ke mně z dálky pronikaly chvalo zpěvy jeho básní, spatřil jsem postavy z jeho nehynoucí Philomeny Elenhubové. Zapomnělo se snad na básníkův hrob?

Pojmenovali po něm sice jednu z nejkrásnějších ulic ve městě, to budiž Salcburku připsáno k dobru, jeho hrob, který do své péče převzala městská správa, je však zarostlý plevellem, jímž se dere ke světlu pár ubohých květin. Ale já si myslím, že Johannes Freumbichler si zaslouží náhrobek, který by ho byl hoden. Přinejmenším by se od něj nemělo okolí odvracet tak, že bychom mohli dospět k názoru, že zde leží někdo, na koho se zapomnělo.

Příloha č. 5

Ivan Hrozný

„Přesně tak vypadal. Zarostlý a neudržovaný, s červenýma, skelnýma očima a orlím nosem. Jednou večer se posadil na (želbohu cizí) kolo a uháněl pryč. Okradený svoje kolo spatřil, až když muž na kole zahýbal za roh. ‚Chyťte ho! Chyťte ho!‘ křičel za ním, a skutečně se našel nějaký dobrák, který vousatého muže zadržel.

„Já nevědět, že to bejt cizí kolo!“ vypovídal Ivan před soudem.

„já mít velký okno, dva litry kořalky vypít a deset flašek piva. Já nic nevědět.“

„Prosím? Co to má znamenat?“ opáčil soudce.

„Znamenat, že já nic nevědět vo celej svět. Já nebejt při sobě. Mlha před očima, všude samá mlha...“

„Co nám to tady vykládáte? Kdybyste byl tak mimo, neujížděl byste jako o závod a toho člověka, který vás zastavil, byste nemohl zřádkovat skoro do bezvědomí.“

„já jenom říkat, že já nic nevěděť.“

Ale už první předvedený svědek byl opačného názoru.

„Tenhle?“ zeptal se. „Vožralej teda nebyl. Moc dobře věděľ, co dělá.“

„Slyšíte to?“ zeptal se soudce Judr. Gandolfi.

„On bejt pořádný idiot, ten chlap tady, dyk se stačí kouknout,“ opáčil Ivan.

„Ovládejte se, člověče!“ napomenul soudce obžalovaného.

„Všichni bejt idioti...“ pronesl Ivan obraceje se přitom k lavici svědků, kteří povstali jako jeden muž a chystali se po Ivanovi skočit.

„Já bejt slušný člověk,“ řekl. „Ruská národ ne tak špatný...“

Rozsudek zněl: čtyři měsíce vězení.

„nic nevěděť, nic neudělat špatně a muset do basy,“ podivoval se Ivan, když ho odváděli. „Já nerozumět vůbec nic...“

Příloha č. 6

Bláznivá Magdalena (Šílená Magdalena)

„...Ano, ano, znal jsem ji velmi dobře. Pocházela z naší vesnice. Její otec byl listonoš a vlastnil malý dům se dvěma kozami a vykrmeným prasetem, které vždycky před Vánocemi porážel. Mimochodem, rok jsme chodili do stejné třídy. Také jsme spolu někdy zpívali na Tři krále, ale pod těmi jejími nápadně blondatými vlasy bylo odjakživa něco potměšilého. Člověk nikdy nevěděľ, co si myslí. Jednou dostala od učitele pohlavek, až to zajiskřilo.

Byla to krásná doba.

Ale v podstatě to bylo dobromyslné stvoření, všechno rozdala. Jednou si stoupla před domovní dveře – to už bude dobře třicet let – a rozházela své hračky kupě smějících se dětí,

když právě vycházely z kostela. A vši silou se bránila přijmout své panenky a oslíky, vařečku a pestře vyšívané šátky od udivených rodičů zpátky. Někteří lidé ve vsi ji proto neměli za úplně normální a hledali v dlouhé řadě předků, mezi nimiž byli samí čeledíni, děvečky, drážní dělníci a také jeden povaleč, někoho, o kom by se dalo tvrdit, že měl v hlavě tak nějak zpřeházené. Ale nikoho takového nenašli, a tak se nakonec shodli na „bláznivé Magdaleně“.

Můj přítel vzhlédl. Krásně vyprávěl, zatímco se blížila půlnoc a zvenčí sem doléhalo vzdálené prozpěvování tramvaje, bolestně se propracovávající černými zdmi. Občas se ozvalo zazvonění, zezdola sem pronikly hlasy nebo zařinčela okenní tabulka před restaurací na druhé straně. Chodíval za mnou často a já ho pro jeho schopnost žít přirozeně dobře snášel. A pak tu byla ještě ta věc, že ho do milionového města hnalo něco podobného jako mě. Ve svém postavení malíře, umělce, mohu-li tak to říct, byl docela šťastný a výtečně se mu dařilo propojovat malířství – zasvěcení ho označovali za impresionistu, anebo vůbec nevěděli, co si s jeho obrazy počít – s noční službou hlídače garáží. Tady i tam byl naprosto svůj. V malíři by nikdo nehledal hlídače garáží s týdenním platem něco málo přes 110 šilinků zase nikdo malíře s dobrými vlohami a ještě lepšími vyhlídkami. Třebaže měl občas naprosto rozdílné, nemám-li rovnou říct bláznivé názory na život, na jeho světlé a temné stránky, na jeho vzestupy

a propady, přičemž se nikdy v žádném bodě nedal o svém výstředním „bláznovství“ přesvědčit, byli jsme i tak nejlepšími přáteli. To se mnohdy projevilo i několikrát za týden, zejména když jsme si jeden od druhého půjčovali peníze. Já se rád napil jablečného moštu a on, možná aby si stejně jako já zpřijemnil život, rád docházel do trafiky na nábřeží, odkud si nosil cigarety, ty zhoubné bílé tyčinky, jimiž už tak zamořoval už tak hustý vzduch. Jenže – v tom černožlutém mlžném oparu vídal nádherné sny...

„Bylo jí asi tak pětadvacet,“ pokračoval, „když jsem ji potkal v Paříži. Z listonošovy dcerky, toho bláznivého stvoření ve staromódním spodním prádle a s nutkáním všechno

rozdat, se stala tanečnice, krásná žena, která večer jezdila po Champs Elysées v černé limuzíně do divadla. Tančila na variace od Brahmsa a Debussyho. Žasl jsem nad tím, jak se může děvče, které kromě hřbitova, obchodnice se střížním zbožím a šilhajícího učitele nic na světě neznalo, ani o něm nic nevědělo, nic o světě nenávisti, prohnání, blouznění a přecitlivělých blábolů, o světě nerozumu, svárů, pomluv a hamižnosti..., proměnit v ženu pohybující se mezi rudými plyšovými křesly a stejně lichotivými jako pochybnými vůněmi z *Tisíce a jedné noci*, jako by vyrostla v modravém oparu a šustotu hedvábí. Měl jsem s ní krátkou rozmluvu. Působila na mě odpudivě a cize. Stala se nechutnou součástí metropole. Z očí jí bylo možné vyčíst lačnost po visutých zahradách moderní Semiramis, ale také rozpolcenost, smutek a zoufalství. Neustále pomrkávala a po deseti minutách, když jsme seděli proti sobě a snažili se jeden druhému přiblížit a oťukat se, jsem v ní najednou uviděl loutku, která se zaobírá špičkami svých dlouhých bílých prstů a ustavičně se tahá za uši, jako by byly součástí nějaké mechaniky.

„A jak to bylo s jejím uměním?“ zeptal jsem se.

„Ach ano, nejspíš musela pracovat. Uměla nádherně tančit. Když ji člověk pozoroval z galerie, beze všeho uvěřil, že jde o nějakou vyšší bytost. Zlato na jejím těle, rytmické, vláčné pohyby jejích měkkých, třpytivých boků vyzařovaly cosi zvláštního, ale v žádném případě blahodárného...“

Druhého dne byly sloupky fejetonů plné vášnivých superlativů. Několikrát jsem spatřil i její fotografii... Koupil jsem si ty noviny... domů jsem jich pak přivezl celou haldu a všem je ukazoval... Ale jak jsem řekl, náhoda tomu chtěla, že jsem byl zrovna v Paříži. Bydlel jsem někde v té záplavě domů studentské čtvrti, u Avenue de Neuilly. Udělal jsem několik pěkných skic a prodal je. Přál jsem si, abych tam směl žít.“

„A jak to pokračovalo dál?“

„Co...“

„S Magdalenou...“

„Ach... docela zvláště. Delší dobu jsem o ní neslyšel. Dokonce jsem na ni zapomněl. Člověk na krásné ženy zapomene, když v sobě kromě krásy nemají ještě něco navíc... Třeba smysl pro malířství... nebo mateřské schopnosti... Mezitím jsem toho hodně prožil. Pracoval jsem a z velké části žil ve městě, v létě jsem jezdíval domů. Zemřeli mi otec, matka... Ale život šel dál. Leccos by stálo za napsání, možná dokonce všechno, ale převážily nepříjemnosti a často mi první pohled do slunného dne zhořkl. Starosti, rozumíš, starosti o denní chleba nebraly konce. Jak by to také mohlo být jinak? Cítil jsem se teprve uprostřed své malířské existence.“

Oba jsme se zasmáli, ale nebyl to obyčejný smích, nýbrž smích dvou mužů, kteří právě prošli všemi cestami velkoměsta. Byl ovšem o dvacet let starší, ale měl jsem pocit, že to vnímám stejně jako on.

„Kdosi mi zprostředkoval výstavu mých prací v jedné z těch kaváren, které tam člověk vidí na každém kroku. Měl jsem právě několik nových fotografií a dvě vydařené dřevořezby.“

„A ona tam přišla?“

„Ano... najednou tam stála... první den přišlo jen sedm návštěvníků, samí známí...“

„Oslovila tě?“

„Ne, utekla! Dohnal jsem ji na ulici. Málem jsem vběhl pod auto. Usedavě plakala. Její krása byla ta tam, prostě odvála... Na ruku měla ještě drahé prsteny, ale šaty měla špinavé. Tvář nemocnou a pohublou. Každým to muselo otrást.“

Narovnal se, zapálil si cigaretu a vyfoukl malé obláčky kouře do teplého vzduchu.

„Šel jsem s ní do její malé komůrky. Všichni ji opustili, rozumíš, úplně všichni... Přátelé! I ten zámožný syn továrníka z Marseille. Měla tolik mužů... Vedla lehkavý život. Už tenkrát v Paříži na mě dělala chorobný dojem. Dvakrát ji poslali do plicního sanatoria. S tancem byl konec... Kromě lékaře, za nímž chodila dvakrát týdně, neměla nikoho než mě.“

Na chvíli se odmlčel.

„Krátce před koncem se chtěla vrátit na venkov. ‚Nenávidím tenhle svět!‘ křičela. Byla z ní ubožačka. Když ale umřela a na hřbitov ji vezli v rakvi, přece jen jsem si pomyslel, že zemřela královna, nekorunovaná královna, která měla v životě stejně tolik štěstí jako neštěstí...“

„Ano,“ řekl jsem, „tou doopravdy byla...“ –

„A my všichni milujeme život...“

Vstali jsme a on sešel dolů, aby mohl dál hlídat svou garáž, zatímco já ještě dlouho počítal postavičky na tapetě a myslel na Paříž, kterou jsem ještě nikdy neviděl...

Příloha č. 7

V šestadvaceti letech

Šestadvacet let

lesů, slávy a chudoby,

šestadvacet novoročních dní a žádný přítel

a smrt

a stále znovu slunce

a žádný pár nepromokavých bot proti otřesům země.

Šestadvacet let

jako ve snu, špatně zpívaný chorál

pod aprílovým větrem,

a žádný dům a žádná matka

a ždáná představa o Bohu, otci, jenž z nádeníků
promlouvá.

...

Šestadvacet let

v jedné jediné nespravedlivosti vůči všem,

zpítý mezi sudy s moštěm mého otce,

v zahnívajících údolích

obehraný a opuštěný s výsměchem

níž než sníh a soumrak a hluboké stopy otců,
v nichž se brodí má smrtelná duše.

Příloha č. 8

Opakování má v Bernhardově jazykovém stylu bohatém na variace velký půvab a nepochybně k Bernhardovi patří. Skrývá to však i nemalé nebezpečí a výsledek je do značné míry závislý na hereckých výkonech a režijním vedení. Velký herec umí tyto varianty zahrát, průměrný však nikoli, a kdy se je přesto zahrát pokouší, vychází z toho jenom nuda. Těmto variantám přísluší nejrůznější záměry, jinak nejde o žádné varianty, nýbrž o odchylky.

Příloha č. 9

Moje matka zemřela v šestačtyřiceti letech. Bylo to v roce 1950. Předchozího roku jsem se seznámil se svou životní partnerkou. Zprvu to bylo jenom přátelství a silná fixace na člověka o mnoho let staršího. Kdekoli jsem ve světě pobýval, byla středobodem, z něhož jsem vlastně všechno čerpal. Vždycky jsem věděl, že tu bude, když přijdou zlé chvíle. Stačilo na ni jen pomyslet, nemusel jsem ji ani vyhledat, a všechno už bylo v pořádku. I teď s tímto člověkem žiji. Když mám starosti, ptám se: Co bys dělala ty? Proto jsem se dokázal vyvarovat oněch naprostých hrůzností, jichž se člověk k stáru dopouští. Ona mne držela zpátky a ukázněvala mě. Na druhé straně mi také otvírala svět ... Vždy jsem potřeboval, aby mne někdo ochraňoval. U své přítelkyně jsem ochranu našel. To ona mě pokaždé přiměla, abych pracoval. Byla šťastná, když viděla, že něco dělám. Právě to na ní bylo úžasné.

Příloha č. 10

V rámci Salcburských slavností byla v srpnu 1985 poprvé uvedena hra *Divadelník*. Spor, který se kolem představení rozhořel, je názorným příkladem nevraživosti a útoků, jimž byl Bernhard v Rakousku vystavován od počátku svých literárních úspěchů. Ministr financí Franz

Vranitzky prohlásil, že takové výpady proti Rakousku, jaké jsou v *Divadelníkovi*, už nebudou dlouho trpěny. Kabaretiér Werner Schneider na tento výrok navázal v jedné televizní debatě a zpochybnil podporu, jíž se Bernhardovým divadelním hrám zatím z veřejnoprávních prostředků dostává. Ministr školství Herbert Moritz, Bernhardův bývalý nadřízený v *Demokratisches Volksblatt*, tyto poznámky vyostřil: Bernhard se prý „stále více stává tématem pro vědu, přičemž nemíním vědu literární“. Bernhard se znechucením reaguje na spojenectví „kabaretiérské šmíry“ s ministry, jež označuje za „prvotřídní evropskou perversitu“. Werner Schneider Bernhardovu jazyku podsouvá „fašistické rysy“, čímž Bernhard údajně dláždí cestu Jörgu Haiderovi.

Skandál kolem uvedení hry *Divadelník* v Salcburku

Příloha č. 11

Bernhardovy choroby

1948 říjen: nachlazení a chřipka

1948 prosinec: nemoc pokračuje

1949 leden: zánět pohrudnice, převoz do Zemské nemocnice v Salcburku; zápal plic, „komora smrti“

1949 únor: umírá dědeček, postupné uzdravování

1949 březen: zotavování v bývalém hotelu Vötterl v Grosmainu, tuberkulóza plic

1949 květen: dočasně propuštěn

1949 červenec: plicní sanatorium Grafenhof v St. Veltu v Pongau; lékaři mu předepisují ležet a chodit na procházky

1950 únor: prozatimně propuštěn z Grafenhofu; recidiva, diagnóza: otevřená plicní tuberkulóza; v Zemské nemocnici je mu založen plicní pneumotorax: kvůli nízkému tlaku v oblasti pohrudnice je do plic pumpován vzduch

1950 březen: šéflékař oddělení plicních chorob salcburské nemocnice z nepozornosti zničí pneumotorax při zákroku spočívajícím v tlaku na nervusphrenicus kvůli zklidnění bránice; založení pneumoperitonea, při němž dochází k naplnění břišní oblasti vzduchem

1950 červenec: návrat do Grafenhofu, opětovná léčba ležením a pravidelným plněním pneumoperitonea

1951 leden: propuštěn jako „vyléčený pacient“ z Grafenhofu; vlastní nedbalostí si zničí pneumoperitoneum

1967 operace na plicní klinice Baumgartnerhöhe ve Vídni; zjištěný nádor je nezhoubný; sarkoidóza (morbus Boeck), onemocnění imunitního systému srdce a plic, možná v důsledku prodělané tuberkulózy

1978 nemocnice ve Welsu, morbus Boeck vyvolá další krizi; operace glaukomu (zelený zákal)

1978 velké množství léků

1988 listopad: záchvat slabosti

1988 prosinec: zotavovací pobyt ve Španělsku

1989 leden: převezen zpět do Gmundenu

1989 únor: umírá na selhání srdce

Příloha č. 12

Po dobu platnosti autorského práva uvnitř hranic rakouského státu, ať se tento stát označuje jakkoli, nesmí být z písemností mnou vytvořených žádnou formou nic uváděno ani tištěno, dokonce ani přednášeno, ani z mé pozůstalosti, zveřejněné mnou samým za mého života, nebo nalézající se kdekoli ještě po mé smrti.

Výslovně zdůrazňuji, že s rakouským státem nechci mít nic dočinění, a ohrazuji se nejen proti každému vměšování, ale i jakémukoli přiblížení rakouského státu k mé osobě i mé práci

kdykoli v budoucnu. Po mé smrti nesmí být zveřejněno z mé literární pozůstalosti, čímž je třeba rozumět také dopisy a poznámky, ani slovo.

Příloha č. 13

Nevím, jestli to má co dělat s literaturou. Je to jenom zpracování určitého tématu, řekl bych, mých vzpomínek, a ty přicházejí samy od sebe ... Musím to udělat dříve, než to udělají jiní ... Až dosud bylo všechno špatně ... a pak si sednete a pokusíte se věrně vyjádřit to či ono. Pochopitelně se to podaří jen přibližně, jako všechno, na většinu pak zase zapomeneme ... Literatura, kterou jsem vytvořil, visí totiž víceméně ve vzduchu, pokud se jednou jednoznačně neřekne, odkud to všechno je, že, Takže s tím musím skoncovat. A teď, po dvaceti letech, jsem měl pocit, že vím, jak to udělat.

Příloha č. 14

Bibliografie

- Na zemi a v pekle (Auf der Erde und in der Hölle, Gedichte, 1957)
- In hora mortis (Gedichte, 1958)
- Pod okovy měsíce (Unter dem Eisen des Mondes, Gedichte, 1958)
- Růže pustiny, pět vět pro balet, hlasy a orchestr (die rosen der einöde, fünf sätze für ballett, stimmen und orchester - Libretto, 1959; Musik von Gerhard Lampersberg)
- Mráz (Frost, Roman, 1963)
- Amras (Amras, Erzählung, 1964)
- Viktor Halbnarr. Ein Wintermärchen (1966)
- Rozrušení (Verstörung, Roman, 1967)
- Prózy (Prosa, 1967)
- Ungenach (Erzählung, 1968)

- Moušlování. Pozůstalost (Watten. Ein Nachlass, Erzählung, 1969)
- Události (Ereignisse, Kurzprosa, 1969)
- Na hranici stromů (An der Baumgrenze, 1969)
- Vápenka (Das Kalkwerk, Roman, 1970)
- Slavnosti pro Borise (Ein Fest für Boris, Theaterstück, UA 29. Juni 1970)
- Midland ve Stílsu (Midland in Stíls, Erzählungen, 1971)
- Chůze (Gehen, Erzählung, 1971)
- Ital (Der Italiener, Drehbuch, 1971)
- Ignorant a šílenec (Der Ignorant und der Wahnsinnige, Theaterstück, UA 29. Juli 1972)
- Společnost na lovu (Die Jagdgesellschaft, Drama, UA 4. Mai 1974)
- Die Macht der Gewohnheit (Komödie, UA 27. Juli 1974)
- Kulterer (Der Kulterer. Eine Filmgeschichte, 1974)
- Příčina. Náznak (Die Ursache. Eine Andeutung, Autobiografie, 1975)
- Korektura (Korrektur, Roman, 1975)
- Prezident (Der Präsident, Drama, UA 17. Mai 1975)
- Der Wetterfleck (Erzählungen (1976)
- Sklep. Únik (Der Keller. Eine Entziehung, Autobiografie, 1976)
- Slavní (Die Berühmten, Drama, UA 8. Juni 1976)
- Minetti. Portrét umělce jako starého muže (Minetti. Ein Portrait des Künstlers als alter Mann, Schauspiel, UA 1. September 1976)
- Dech. Rozhodnutí (Der Atem. Eine Entscheidung, Autobiografie, 1978)
- Imitátor hlasů (Der Stimmenimitator, Kurzprosa, 1978)
- Ano (Ja, Erzählung, 1978)
- Immanuel Kant (Immanuel Kant, Komödie, UA 15. April 1978)

- Před penzí. Komédie o německé duši (Vor dem Ruhestand. Eine Komödie von deutscher Seele, Komödie, UA 29. Juni 1979)
- Das Verbrechen eines Innsbrucker Kaufmannssohns (Erzählung, 1979)
- Světanápravce (Der Weltverbesserer, Drama, UA 6. September 1980)
- Konzumenti levných jídel (Die Billigesser, Erzählung, 1980)
- Chlad. Izolace (Die Kälte. Eine Isolation, Autobiografie, 1981)
- Ave Vergilius (Ave Vergil, Gedichtzyklus, 1981)
- Über allen Gipfeln ist Ruh. Ein deutscher Dichtertag um 1980 (Theaterstück, UA 18. August 1981)
- U cíle (Am Ziel, Drama, UA 18. August 1981)
- Dítě (Ein Kind, Autobiografie, 1982)
- Beton (Beton, Roman, 1982)
- Wittgensteinův synovec (Wittgensteins Neffe, Erzählung, 1982)
- Ztroskotanec (Der Untergeher, Roman, 1983)
- Zdání klame (Der Schein trügt, Drama, UA 21. Januar 1984)
- Mýcení. Rozčilení (Holzfällen. Eine Erregung, Roman, 1984)
- Divadelník (Der Theatermacher (Drama, UA 18. August 1985)
- Staří mistři (Alte Meister, Roman, 1985)
- Jednoduše komplikovaně (Einfach kompliziert, Drama, UA 28. Februar 1986)
- Ritter, Dene, Voss (Theaterstück, UA 19. August 1986)
- Vyhlazení. Rozpad (Auslöschung. Ein Zerfall, Roman 1986)
- Alžběta II. Žádná komedie (Elisabeth II. Keine Komödie, Theaterstück, UA 1987)
- U německého stolu při obědě (Der deutsche Mittagstisch. Dramolette, 1988)
- Náměstí hrdinů (Heldenplatz, Theaterstück, UA 4. November 1988)

- Na výšinách, Pokus o záchranu. Nesmysl (In der Höhe, Rettungsversuch, Unsinn, 1989)
- Claus Peymann kauft sich eine Hose und geht mit mir essen (Drei Dramolette, 1990)
- Thomas Bernhard – Karl Ignaz Hennetmair (Ein Briefwechsel 1965 – 1974; 1994)
- Moje ceny (Meine Preise, Manuskript: 1980; Erstausgabe: 2009)
- Thomas Bernhard - Siegfried Unseld: korespondence (Thomas Bernhard – Siegfried Unseld: Der Briefwechsel, 1961 – 1989; 2010)

ANOTACE

Jméno a příjmení	Bc. Lubica Omastová
Katedra:	Katedra českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	Doc. Mgr. Igor Fic, Dr.
Rok obhajoby:	2012

Název práce:	Obrys Thomase Bernharda (interpretace cyklu autobiografických novel)
Název v angličtině:	The Silhouette of Thomas Bernhard (interpretation cycle of autobiographical novels)
Anotace práce:	Tato diplomová práce pojednává o životě a díle rakouského spisovatele a dramatika Thomase Bernharda. Zaměřuje se na analýzu a interpretaci autorovy tvorby s autobiografickými rysy. Jedná se o pět autobiografických novel <i>Příčina</i> , <i>Sklep</i> , <i>Dech</i> , <i>Chlad</i> a <i>Dítě</i> , které dohromady tvoří cyklus <i>Obrys jednoho života</i> .
Klíčová slova:	Thomas Bernhard, autobiografická novela, příčina, náznak, sklep, únik, dech, rozhodnutí, chlad, izolace, dítě.
Anotace v angličtině:	This diploma thesis deals with the life and the work of the Austrian writer and playwright Thomas Bernhard. It is focused on analysis and interpretation of the author's work in which we can find elements of autobiography. His work consists of five autobiographical novels that are called The Cause, The Cellar, The Breath, The Coldness and The Baby (Czech translation). Altogether they form the cycle The Silhouette of One Life (original English translation: Gathering Evidence).
Klíčová slova v angličtině:	Thomas Bernhard, autobiographical novel, cause, indication, cellar, escape, breath, coldness, isolation, baby
Přílohy vázané v práci:	14 stran
Rozsah práce:	60 stran
Jazyk práce:	čeština

